

SPOTKANIE

CZŁOWIEK – KULTURA – CZŁOWIEK

Program nauczania

języka polskiego na IV poziomie edukacyjnym

(szkoła ponadgimnazjalna – liceum, technikum)

Zakres podstawowy i rozszerzony

„Być istotą dramatyczną znaczy przeżywać dany czas, mając wokół siebie innych ludzi i ziemię jako scenę pod stopami. Człowiek nie byłby egzystencją dramatyczną, gdyby nie te trzy czynniki: *otwarcie na innego człowieka, otwarcie na scenę dramatu i na przepływający czas*”.

Józef Tischner, *Filozofia dramatu*

Marta Chrabąszcz

Spis treści

Metryczka programu	3
Ogólne założenia i cele programu	5
Szczegółowe cele wychowania i kształcenia	11
Opis założonych osiągnięć ucznia.....	13
Treści nauczania	15
Sposoby osiągania celów kształcenia i wychowania, z uwzględnieniem możliwości indywidualizacji pracy w zależności od potrzeb i możliwości uczniów oraz warunków, w jakich program będzie realizowany.....	37
Propozycje kryteriów oceny i metod sprawdzania osiągnięć ucznia	45
Ewaluacja programu <i>Spotkanie</i>	48
Bibliografia.....	49

Metryczka programu

Program *Spotkanie* przeznaczony jest do nauczania języka polskiego na IV etapie edukacyjnym, czyli w szkole ponadgimnazjalnej: w klasach I-III liceum ogólnokształcącego oraz w klasach I-IV technikum.

Zgodnie z ramowym planem nauczania realizowany jest w całym cyklu kształcenia w wymiarze:

- min. 360 godzin, tj. tygodniowo w cyklu kształcenia 12 (4+4+4) na poziomie podstawowym,
- 240 godzin, tj. 8 godzin tygodniowo na poziomie rozszerzonym¹.

Program *Spotkanie* skierowano do uczniów dominujących w polskich szkołach – uczniów o przeciętnych uzdolnieniach, dlatego też przewiduje się metody i formy pracy dostosowane do ich możliwości i potrzeb. Jednak poprzez wskazane formy indywidualizacji program umożliwia efektywną pracę z uczniami zdolnymi oraz uczniami, u których zdiagnozowano trudności w czytaniu i pisaniu oraz inne trudności w różnych sytuacjach edukacyjnych.

Program *Spotkanie* odpowiada na potrzeby młodzieży wchodzącej w dorosłość². Poprzez zaproponowane metody nauczania wzmacnia ich samodzielność, krytycyzm, niezależność, refleksyjność, sprzyja formowaniu się osobowości, zarówno pod względem emocjonalnym, jak i intelektualnym. Program wykorzystuje zainteresowanie młodzieży technologią informacyjno-komunikacyjną, proponując odpowiednie metody, formy pracy i środki dydaktyczne wykorzystywane w nauczaniu języka polskiego.

Dla nauczycieli program *Spotkanie* może być pomocny w zaplanowaniu poszczególnych zajęć, w doborze metod pracy, pomocy dydaktycznych oraz ocenianiu. Przywoływane zapisy podstawy programowej mają zwrócić uwagę, iż jest to dokument wyznaczający pracę nauczyciela.

¹ A. Jasiński, *Organizacja pracy szkół od 1 września 2012. Materiały dla dyrektorów szkół*, ORE, Warszawa 2011, s. 10, 18. Publikacja dostępna na stronie:

http://www.ore.edu.pl/index.php?option=com_phocadownload&view=category&id=46:szkolne-plany-nauczania&Itemid=992#.

² Por. charakterystykę psychologicznego profilu ucznia w komentarzu E. Jaskółowej *Język polski w liceum – wskazówki metodyczne* [w:] *Podstawa programowa z komentarzami*, tom 2, Język polski w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum, MEN, s. 82.

Z programu *Spotkanie* chętnie skorzystają nauczyciele, dla których przygotowanie uczniów do samokształcenia odgrywa istotną rolę. Program wpisuje się bowiem w tzw. nauczanie strategiczne, kładące nacisk na wykształcenie umiejętności uczenia się, przygotowanie uczniów do kształcenia ustawicznego.

Ogólne założenia i cele programu

Program *Spotkanie* przeznaczony do kształcenia na IV etapie edukacyjnym tworzy spójną całość z kształceniem na poprzednich etapach, a zwłaszcza z kształceniem na poziomie gimnazjalnym. Obowiązkiem nauczyciela jest więc diagnoza postaw, wiedzy i umiejętności uczniów w stosunku do osiągnięć określonych na wcześniejszym etapie kształcenia. Pozwoli to na taki dobór treści, metod pracy, by jak najlepiej stworzyć fundament ogólnego wykształcenia, przygotować uczniów do odgrywania różnych ról w życiu dorosłym, a przede wszystkim pozwoli przygotować należycie do zmieniającej się rzeczywistości i realizowania idei uczenia się przez całe życie.

Program *Spotkanie* wpisuje się w określone w podstawie programowej **cele kształcenia ogólnego** dla IV etapu edukacyjnego, przyznając prymat celom aksjologicznym:

- kształtowanie u uczniów postaw warunkujących sprawne i odpowiedzialne funkcjonowanie we współczesnym świecie,
- zdobycie przez uczniów umiejętności wykorzystania posiadanych wiadomości podczas wykonywania zadań i rozwiązywania problemów,
- przyswojenie przez uczniów określonego zasobu wiadomości na temat faktów, zasad, teorii i praktyk.

Zgodnie z podstawą programową program *Spotkanie* do **najważniejszych umiejętności** kształconych na tym etapie zalicza:

- umiejętność komunikowania się w języku ojczystym zarówno w mowie, jak i w piśmie,
- czytanie – umiejętność rozumienia, wykorzystywania i refleksyjnego przetwarzania tekstów, w tym tekstów kultury, prowadzącego do osiągnięcia własnych celów, rozwoju osobowego oraz aktywnego uczestnictwa w życiu społeczeństwa,
- umiejętność rozpoznawania własnych potrzeb edukacyjnych oraz uczenia się,
- umiejętność pracy zespołowej,
- umiejętność sprawnego posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi,
- umiejętność wyszukiwania, selekcjonowania i krytycznej analizy informacji,
- myślenie naukowe – umiejętność wykorzystania wiedzy o charakterze naukowym do identyfikowania i rozwiązywania problemów, a także formułowania wniosków opartych na obserwacjach empirycznych dotyczących społeczeństwa.

Biorąc pod uwagę specyfikę przedmiotu, program *Spotkanie* za **ogólne cele kształcenia na języku polskim** uznaje:

- odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji,
- analizę i interpretację tekstów kultury,
- tworzenie wypowiedzi.

Program *Spotkanie* daje nauczycielowi możliwość realizowania **zadań**, które na etapie szkoły ponadgimnazjalnej stawia przed nim podstawa programowa:

- stymulowanie i rozwijanie zainteresowań humanistycznych ucznia,
- wprowadzanie ucznia w świat różnych kręgów tradycji – polskiej, europejskiej, światowej,
- zapoznanie z najważniejszymi tendencjami w kulturze współczesnej,
- nauczanie kompetentnej, wnikliwej lektury tekstu,
- inspirowanie refleksji o szczególnie istotnych problemach świata, człowieka, cywilizacji, kultury,
- pogłębianie świadomości językowej i komunikacyjnej ucznia,
- rozwijanie jego sprawności wypowiadania się w złożonych formach,
- stymulowanie umiejętności samokształcenia ucznia.

W przypadku realizacji języka polskiego w **zakresie rozszerzonym zadaniem nauczyciela jest** ponadto:

- pogłębianie wiedzy ogólnokulturowej ucznia,
- inspirowanie ucznia do samodzielnego poszukiwania źródeł wiedzy,
- wspomaganie ucznia w rozwoju jego indywidualnej erudycji,
- doskonalenie umiejętności ucznia w tworzeniu złożonych wypowiedzi ustnych i pisemnych,
- wprowadzanie ucznia w świat pojęć z zakresu humanistyki.

Istotne znaczenie ma przygotowanie uczniów do kształcenia ustawicznego (idea *lifelong learning*), dlatego też podkreśla się umiejętność organizacji własnej pracy, redagowania notatek, tworzenia najbardziej efektywnego własnego stylu uczenia się. Zadaniem nauczyciela jest rozpoznanie cech kognitywnych (stylów poznawczych, strategii uczenia się), także tych związanych z osobowością uczniów (samoocena, motywacja). Nauczyciel ma za zadanie pomóc uczniowi w rozpoznaniu najefektywniejszych dla niego metod uczenia się

wynikających z dominującego typu inteligencji. Program dąży więc do wykształcenia autonomii ucznia, z której będzie mógł korzystać w dorosłym życiu.

Aby zrealizować przedstawione powyżej cele, program *Spotkanie* opiera się na antropocentrycznym modelu edukacji.

Program ten za cel główny uznaje bowiem kształcenie wielowymiarowej jednostki ludzkiej, zgodnie z myślą wyrażoną prostym sformułowaniem *najpierw człowiek*. Czyni zaś to przez respektowanie podmiotowości uczniów i nauczyciela, przyznając im prawo wyboru lektur, treści, metod, form pracy, środków dydaktycznych, wspólnego planowania procesu edukacyjnego.

Program *Spotkanie* ma również formacyjny charakter, jest bowiem propozycją odpowiedzi na pytanie o charakterze teleologicznym: „po co uczę języka polskiego?”. Można by powtórzyć za Marią Jędrychowską: „wymiar osobowościowy i etyczny celów kształcenia polonistycznego w szkołach średnich stawiałabym zatem na pierwszym miejscu w hierarchii celów dydaktycznych”³. Dlatego cele dotyczące postaw są w programie *Spotkanie* na pierwszym miejscu. Uczeń poprzez pogłębianie świadomości językowej, autentyczny kontakt z tekstami literatury i kultury, tworzenie tekstów ma stawać się lepszym człowiekiem. Zadaniem nauczyciela jest w tym mu pomóc.

Główne zadanie nauczyciela polonisty powinno więc wiązać się z wprowadzaniem uczniów w świat wartości, skupionych wokół triady: prawda – dobro – piękno. To właśnie nauczyciel polonista ma pomagać uczniom w rozwoju ich osobowości. Wobec współczesnego rozchwiania systemu wartości, agresji międzyludzkiej również widocznej w języku wskazanie ładu aksjologicznego niewątpliwie pomoże uczniom w życiu dorosłym.

Kształcenie postaw, wychowawczy wymiar przedmiotu są ogromnie istotne w programie *Spotkanie*. Specyfika języka polskiego jako zajęć edukacyjnych daje możliwość niesienia pomocy młodemu człowiekowi w kształtowaniu jego systemu wartości. Etap szkoły ponadgimnazjalnej to przecież czas, w którym uczniowie w dużej mierze mają już za sobą okres buntowniczego negowania, to czas refleksyjnego budowania świata wartości. **Program**

³ M. Jędrychowska, *Najpierw człowiek. Szkolna edukacja kulturowo-literacka a problem kształcenia dydaktycznego polonistów. Refleksja teleologiczna*, Wydawnictwo Edukacyjne, Kraków 1998, s. 64.

Spotkanie wyrastający z filozofii dialogu ma za zadanie uświadomić, iż poprzez język, poprzez tekst literacki, poprzez inne teksty kultury możliwy jest dialog z drugą osobą.

Program ma charakter spiralno-liniowy. Dlatego też, aby zachować ciągłość nauczania, zaproponowane zostało powtarzanie ważnych treści i utrwalanie umiejętności ujętych na niższych poziomach edukacyjnych, szczególnie z etapu III (gimnazjum). Program daje możliwość powrotu do istotnych treści, niektóre zaś treści proponowane są tylko raz w całym cyklu. Szczególną uwagę należy zwrócić na lekcje powtórzeniowe i utrwalające, w myśl zasady, iż lepiej nauczyć mniej, a zrobić to dobrze. Szkoła ponadgimnazjalna to wzmacnianie fundamentu wiedzy ogólnej, której uczeń nabył w okresie gimnazjum, pogłębianie wiedzy i umiejętności oraz budowanie świadomości językowej i kulturowej. Ten etap edukacyjny umożliwia także dostosowanie kształcenia do zainteresowań i możliwości uczniów.

Program ma charakter problemowy. Choć nie proponuje tradycyjnego w szkole ponadgimnazjalnej porządku chronologicznego, to jednak umożliwia funkcjonalne odwoływanie się do wiedzy historycznoliterackiej.

Formacyjny charakter programu nakłada obowiązek całościowego nauczania języka polskiego, co w praktyce oznacza, iż **kształcenie językowe ma być ściśle zintegrowane z kształceniem literacko-kulturowym i samokształceniem.**

Kształcenie językowe w programie *Spotkanie* zgodne jest z założeniami podstawy programowej, tzn.:

- przyznaje się prymarne znaczenie kształceniu językowemu,
- integralnie traktuje język, literaturę, kulturę i komunikację,
- stawia znak równości pomiędzy wiedzą o języku a umiejętnościami językowo-komunikacyjnymi,
- funkcjonalnie traktuje gramatykę,
- zwraca uwagę na tekst (tekstocentryzm),
- dowartościowuje potrzebę systematycznego rozwijania słownictwa ucznia (w poszczególnych systematycznie wzbogacanych polach semantycznych).

Za pomocą kształcenia językowego program kładzie nacisk na rozwijanie kompetencji komunikacyjnej, w skład której wchodzi: kompetencja gramatyczna (poprawność), dyskursywna (spójność i logika wypowiedzi), socjolingwistyczna (forma i styl wypowiedzi, sytuacja komunikacyjna) i strategiczna (strategie komunikacyjne).

Propozycja kształcenia językowego ma źródło w znanej formule Wittgensteina: „granice mego języka oznaczają granice mego świata”. Dlatego też układ treści wyznaczają zdania:

Mój język to mój świat – Twój język to twój świat – Nasz język to nasz świat.

W klasie I nacisk położony jest na rozwój indywidualnej kompetencji, na analizę języka, jakim posługuje się uczeń. To pierwszy składnik tytułowego spotkania: ja i mój język. Klasa II to obserwacja języka, który otacza ucznia i dzięki któremu może on poznać Innego. Klasa I skupiona jest na tworzeniu tekstów (uczeń poznaje siebie, metarefleksja), klasa II – na odbiorze (uczeń otwiera się na Innego), natomiast w III i IV klasie tematyka kształcenia językowego skupia się wokół płaszczyzny my – wspólnego porozumiewania się (otwiera się przestrzeń spotkania).

Oczywiście pewne zagadnienia trzeba kształcić w każdej klasie przez 3-4 lata. Za szczególnie istotne należy uznać:

- etykę wypowiedzi,
- poprawność językową wypowiedzi,
- poprawność ortograficzną,
- wybrane zjawiska systemowe ze wszystkich poziomów języka,
- korzystanie ze słowników i leksykonów [encyklopedia, słownik ortograficzny, języka polskiego, wyrazów bliskoznacznych (P)⁴; słownik poprawnej polszczyzny, frazeologiczny, wyrazów obcych, synonimów i antonimów, (szkolny) terminów literackich – w formie książkowej i elektronicznej (G); słownik etymologiczny].

Koncepcja kształcenia językowego skupia się więc wokół 3 obszarów wskazujących na dialogiczność: Mój język to mój świat – Twój język to twój świat – Nasz język to nasz świat. Zaczynamy od tego, co najbliższe uczniom – język, którym sami się posługują. Etap szkoły ponadgimnazjalnej to przede wszystkim nadbudowa świadomości językowej nad praktyką językową. Zgodnie z filozofią dialogu zaczynamy od siebie, by następnie otworzyć się na Innego i stworzyć wspólną płaszczyznę porozumienia – przestrzeń spotkania. Język nie kształci się jednak w próżni, dlatego też zaczynając od analizy własnego języka, przyglądamy się językowi używanemu przez bliższe i dalsze otoczenie. Ostatni etap kształcenia

⁴ P – oznaczenie treści zawarte w podstawie programowej dla szkoły podstawowej, G – gimnazjum.

językowego pokazuje, że autoanaliza własnej praktyki językowej oraz odbioru wypowiedzi ustnych i pisemnych daje podstawę do wspólnego dialogu, negocjacji, porozumiewania się.

W kształceniu literackim i kulturowym rezygnuje się z układu chronologicznego na rzecz problemowego.

Kształcenie literackie i kulturowe opiera się na następujących dominantach problemowych opartych na **filozofii spotkania**: ja, ty, my, miejsce spotkania, czas spotkania.

Grupa problemowa **ja** skupiona jest wokół zagadnień nurtujących młodzież wchodzącą w dorosłość, dlatego też w klasie I dominuje perspektywa osobista ucznia. W klasie II nacisk położony jest na refleksję nad tym, co proponuje nam tradycja, to poznawanie innego (**ty**) poprzez analizę tekstów reprezentatywnych dla poszczególnych epok literackich. W klasie tej zwiększona zostaje wiedza historycznoliteracka. Klasa III/IV to czas popatrzenia na teksty z perspektywy **my**, szukania wspólnej płaszczyzny. Uczeń ma bowiem za sobą czas poznania siebie poprzez teksty (klasa I), czas poznania innego (klasa II), w III/IV klasie można więc uwagę koncentrować na tym, co wspólne, co łączy, ale także na szacunku wobec tego, co różni. To również okres refleksji nad historią.

Dobór tekstów oparto na zasadzie dominującej cechy utworu. Oczywiście przedstawiony układ treści i dobór tekstów może być zmodyfikowany przez nauczyciela. Ze względu na polisemiczność utworu literackiego korzystne byłoby uzgadnianie omawiania problematyki utworu z uczniami.

W nauczaniu w zakresie rozszerzonym uczniowie czytają również teksty stanowiące kontekst dla tekstów kultury poznawanych w szkole (ZR: I.1.1). Nauczyciel stwarza uczniom możliwość samodzielnego wyboru tekstu do lektury, wymagając od nich zaprezentowania różnych kryteriów doboru oraz ich uzasadnienia (ZR: I.2.1).

Warto na koniec zaznaczyć, iż program *Spotkanie* nie powstał w metodycznej próżni. Autor czerpie z rozwiązań wypracowanych na gruncie rodzimej i obcej dydaktyki. Wiele bowiem zawdzięcza autorom przywoływanym w bibliografii. Wybór nie jest jednak przypadkowy. Uzasadnia go praktyczne wykorzystanie i sprawdzenie skuteczności metod, technik i chwytów proponowanych przez metodyków.

Szczegółowe cele wychowania i kształcenia

Program *Spotkanie* wyznacza następujące cele wychowania i kształcenia:

1. Cele wychowania:

- udzielanie uczniowi pomocy w budowaniu poczucia wartości i tworzeniu systemu wartości,
- kształcenie potrzeby dążenia do własnego rozwoju osobowego,
- wykształcenie wrażliwości na związek języka z wartościowaniem,
- dostrzeganie wartości, takich jak: dobro, prawda, piękno; wiara, nadzieja, miłość; wolność, równość, braterstwo; Bóg, honor, ojczyzna; solidarność, niepodległość, tolerancja,
- dostrzeganie w tekstach wartości narodowych i uniwersalnych,
- kształtowanie postawy uczciwości, wiarygodności, odpowiedzialności, wytrwałości, szacunku wobec innych,
- kształtowanie takich cech, jak szacunek dla innych, ciekawość poznawcza, kreatywność, przedsiębiorczość, kultura osobista,
- kształtowanie postawy obywatelskiej, postawy poszanowania tradycji i kultury własnego narodu, a także poszanowania dla innych kultur i tradycji,
- kształcenie postawy aktywnego uczestnictwa w życiu społeczeństwa.

2. Cele kształcenia:

- kształcenie umiejętności skutecznego porozumiewania się w mowie i piśmie,
- zdobycie umiejętności skutecznego uczenia się, zgodnego z rozpoznanym stylem uczenia się,
- kształcenie umiejętności posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi,
- uczenie krytycznego obioru informacji,
- kształcenie umiejętności samodzielnego szukania i opracowywania literatury przydatnej do opracowania różnych zagadnień,
- kształcenie umiejętności odczytywania intencji,
- kształcenie umiejętności odczytywania sensu całego tekstu,
- pogłębianie świadomości językowej,
- poznanie tekstów (literatury i kultury) określonych w podstawie programowej i programie,

- doskonalenie umiejętności analizy, interpretacji i wartościowania tekstów (literatury i kultury),
- pogłębione poznanie specyfiki dzieł różnych sztuk: utworu literackiego, obrazu, filmu, spektaklu teatralnego, utworu muzycznego,
- kształcenie umiejętności rozpoznawania specyfiki tekstów kultury,
- tworzenie na podstawie planów dłuższych tekstów pisanych i mówionych zgodnie z podstawowymi regułami organizacji, z przestrzeganiem zasad spójności znaczeniowej i logicznej,
- kształcenie umiejętności pracy zespołowej.

Opis założonych osiągnięć ucznia

Program *Spotkanie* rozpoczyna się od opisu założonych osiągnięć ucznia. Umieszczenie planowanych osiągnięć ucznia po celach kształcenia a przed treściami nie jest przypadkowe. Jest realizacją zasady – zaczynać z wizją końca⁵. Nauczyciel musi bowiem wiedzieć, do czego dąży, jaki jest jego cel, jak ma postępować uczeń, co ma wiedzieć, co umieć. Taka wiedza pozwoli nauczycielowi właściwie dobrać treści, metody działań. Nauczyciel i jego uczniowie mają być świadomi, po co przez 3 lub 4 lata pracują.

Osiągnięcia ucznia w zakresie postaw

Zgodnie z podstawą programową program *Spotkanie* zakłada, iż uczeń kończący edukację w szkole ponadgimnazjalnej powinien być uczciwy, wiarygodny, odpowiedzialny, wytrwały, mieć poczucie własnej wartości, szanować innych, charakteryzować się ciekawością poznawczą, być kreatywny, przedsiębiorczy, z kulturą osobistą, gotowy do uczestnictwa w kulturze, chętnie podejmować inicjatywy, być przygotowany do pracy zespołowej. Uczeń reprezentuje postawę obywatelską, postawę poszanowania tradycji i kultury własnego narodu, a także poszanowania dla innych kultur i tradycji.

Uczeń kończący szkołę ponadgimnazjalną jest świadomy swojej wartości, dąży do własnego rozwoju osobowego.

Osiągnięcia ucznia w zakresie wiedzy i umiejętności

Uczeń kończący szkołę ponadgimnazjalną po realizacji programu *Spotkanie*:

- zna teksty literatury i kultury proponowane w programie,
- podaje podstawowe informacje na temat twórców omawianych tekstów,
- analizuje, interpretuje i wartościuje teksty literatury i kultury, wykorzystując wiedzę o kontekstach (np. historycznych, biograficznych, filozoficznych, literackich, kulturowych),
- stosuje w analizie tekstów podstawowe pojęcia z zakresu poetyki,
- zna niezbędne dla lektury fakty z historii literatury i innych dziedzin humanistyki,
- dokonuje interpretacji porównawczej,

⁵ S. R. Covey, *7 nawyków skutecznego działania*, tłum. I. Majewska-Opiełka, Wydawnictwo REBIS, Poznań 2007.

- skutecznie się uczy,
- samodzielnie dociera do informacji z różnych źródeł (biblioteka, zapisy multimedialne i elektroniczne, Internet), selekcjonuje informacje i sporządza opis bibliograficzny,
- rozumie werbalne i niewerbalne komunikaty o coraz bardziej skomplikowanej organizacji,
- dostrzega sensy zawarte w strukturze głębokiej tekstu,
- rozpoznaje funkcje tekstu i środki językowe służące ich realizacji,
- jest świadomy kryteriów poprawności językowej,
- krytycznie odbiera i umiejętnie wykorzystuje media,
- aktywnie słucha,
- samodzielnie tworzy wypowiedzi: opowiadanie (twórcze i odtwórcze, z dialogiem urozmaicone kompozycyjnie i fabularnie), list prywatny, życzenia, zaproszenie, zawiadomienie, notatkę do kroniki, pamiętnik, dziennik, list oficjalny, sprawozdanie (np. z wycieczki, z wydarzeń sportowych, z lektury, filmu, spektaklu, ze zdarzenia z życia), opis (postaci, przedmiotu, krajobrazu, sytuacji, przeżyć, dzieł sztuki), ogłoszenie, notatkę, charakterystykę postaci (literackiej, filmowej lub rzeczywistej), rozprawkę, podanie życiorysu i CV, list motywacyjny, dedykację,
- redaguje funkcjonalne notatki i umiejętnie z nich korzysta,
- przez ok. 10-15 minut wypowiada się na dany temat,
- w wypowiedziach pisemnych i mówionych stosuje zasady logiki i retoryki,
- posługuje się bogatym słownictwem, podejmuje refleksję nad znaczeniami słów,
- czyta tekst ze zrozumieniem (wskazuje ogólne przesłanie, podaje właściwe informacje),
- podejmuje decyzje i je uzasadnia,
- w kulturalny sposób zwraca się do rozmówcy,
- bierze udział w dyskusji,
- mówi w sposób wyrazisty artykulacyjnie,
- rozpoznaje i wyraża różne intencje,
- wygłasza z pamięci teksty literackie lub ich fragmenty,
- pisze poprawnie ortograficznie.

Treści nauczania⁶

Uczniowie w trakcie analizy, interpretacji i wartościowania tekstów literackich i innych tekstów kultury powinni funkcjonalnie posługiwać się następującymi pojęciami:

- postać mówiąca w utworze (G), podmiot liryczny, narrator,
- rodzaje literackie: epika, liryka, dramat (G), synkretyzm rodzajowy,
- porównanie, przenośnia, epitet, wyraz dźwiękonaśladowczy (P); neologizmy, archaizmy, zdrobnienia, zgrubienia, metafory, powtórzenia, pytania retoryczne, wyrazy dźwiękonaśladowcze (G); oksymoron, synekdocha, hiperbola, elipsa, paralelizm (II.2.1),
- wers, zwrotka (strofa), rym, rytm, refren, wiersz rymowany, wiersz nierymowany (biały) (P),
- fikcja artystyczna, realizm, fantastyka (P); akcja, wątek, bohater, czas i miejsce wydarzeń (P); narracja pierwszoosobowa i trzecioosobowa (G), fabuła, sytuacja liryczna, akcja (II.2.4),
- elementy konstrukcyjne utworu: tytuł, podtytuł, motto, apostrofa, puenta, punkt kulminacyjny (G),
- baśń, opowiadanie, wiersz, bajka, legenda, komiks, powieść, mit, fraszka, przysłowie (P); przypowieść, pamiętnik, dziennik, komedia, dramat (gatunek), tragedia, ballada, nowela, hymn, powieść historyczna (G),
- odmiany gatunkowe literatury popularnej: powieść lub opowiadanie obyczajowe, przygodowe, detektywistyczne, fantastycznonaukowe, fantasy (G),
- elementy dramatu: akt, scena, tekst główny, tekst poboczny, monolog, dialog,
- parodia, parafraza, trawestacja (ZR: II.2.4),
- słowa kluczowe, wyznaczniki kompozycji (II.3.1); motyw, alegoria, symbol (II.3.3-4); konwencja, synkretyzm (ZR: II.2.2),

⁶ Treści nauczania – wymagania szczegółowe zaznaczone są w programie za pomocą schematu: cyfry rzymskie – oznaczają cele kształcenia – wymagania ogólne, cyfry arabskie – oznaczają kolejno odpowiednie segmenty wymagań ogólnych, np. III.1.7. w celach głównych (III. Tworzenie wypowiedzi), segment 1 (Mówienie i pisanie), umiejętność nr 7: Uczeń wykonuje różne działania na tekście cudzym (np. streszcza, parafrazuje, sporządza). W związku z tym, iż podstawa programowa obowiązuje do całościowego jej czytania, w programie *Spotkanie* znajdują się odniesienia do poprzednich etapów kształcenia i są zaznaczone G – gimnazjum, P – szkoła podstawowa. Taka informacja jest potrzebna nauczycielom, aby zrozumieć, czego można już wymagać na poziomie szkoły ponadgimnazjalnej, wskazuje umiejętności uczniom już znane. ZR oznacza zakres rozszerzony.

- średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, współczesność (II.2.2); styl utworu np. wiersza renesansowego, barokowego, klasycystycznego, romantycznego (ZR: II.2.5),
- kontekst biograficzny, historyczny (G); kontekst literacki, kulturowy, filozoficzny, religijny (II.3.2); aluzje literackie i symbole kulturowe (np. biblijne, romantyczne), znaki tradycji, np. antycznej, judaistycznej, chrześcijańskiej, staropolskiej (ZR: II.2.3); tekst literacki a inne teksty kultury (plastyczne, teatralne, filmowe) (ZR: II.3.4),
- wartości: przyjaźń, miłość, prawda, wierność (P); patriotyzm, tolerancja, piękno (G); dobro, prawda, piękno; wiara, nadzieja, miłość; wolność, równość, braterstwo; Bóg, honor, ojczyzna; solidarność, niepodległość, tolerancja (II.4.1); wartości narodowe i uniwersalne (II.4.2); konflikt wartości (np. równość i wolność, sprawiedliwość i miłosierdzie) (II.4.3); estetyczne wartości utworu literackiego (ZR: II.3.1); sposoby wartościowań w tekstach (ZR: II.4.1),
- słownictwo z określonych kręgów tematycznych (np. Polska, Europa, świat – współczesność i przeszłość; kultura, cywilizacja, polityka) (III.2.1),
- aspekty utworu (estetyczny, etyczny, poznawczy) (ZR: II.2.1),
- interpretacja porównawcza (ZR: II.3.2),
- widowisko teatralne, gra aktorska, reżyseria, dekoracja, charakteryzacja, kostiumy, rekwizyty (P), tworzywo teatru (np. słowo, gest, ruch sceniczny, mimika, muzyka), twórcy teatru (np. aktor, reżyser, scenograf, sufler, choreograf), typy teatru (np. telewizyjny, lalkowy, pantomimiczny),
- dzieło filmowe, dzieło telewizyjne, scenariusz, reżyseria, ujęcie, gra aktorska (P), tworzywo filmu (np. kadr, ujęcie, scena, sekwencja, plany filmowe, punkty widzenia i ruchy kamery), sposoby filmowego opowiadania (np. montaż, łączenie ujęć, sekwencje, narracja, ekspozycja, retrospekcja), genologia filmowa (np. film fabularny, dokument filmowy, konwencje gatunkowe, telegatunki), poetyka filmu, technologia filmowa (np. animacja komputerowa), rozwój sztuki filmowej,
- przekazy audiowizualne (film, program informacyjny, program rozrywkowy, ruchome obrazy, warstwa dźwiękowa (P),
- obrazy, plakat (np. plan ogólny, tło, barwy, światło).

Klasa I

1. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.

Mój język zależy od..., czyli: Co? Kiedy? Do kogo? Jak? (I.3.3):

- znak i system znaków (I.3.2),
- odczytywanie intencji pragmatycznych,
- akt komunikacji językowej i jego składowe (nadawca, odbiorca, kod, komunikat, tekst) (I.3.3),

- zmiany modelu komunikacji językowej (np. różnice między tradycyjną komunikacją ustną lub pisaną a komunikacją przez Internet) (I.3.3),
- komunikacja przez elektroniczne środki przekazywania informacji, szczególnie przez Internet: e-mail, SMS, czat, blog (G); IRC-czat (I.3.3),
- oficjalne i nieoficjalne sytuacje komunikacyjne (P),
- odróżnianie słownictwa oficjalnego od swobodnego (I.3.8),
- styl potoczny (G),
- postrzeganie stylu potocznego jako centrum systemu stylowego polszczyzny, od którego odróżniają się inne style: artystyczny, naukowy, urzędowy, potoczny (ZR: I.3.4),
- rozróżnianie i omawianie na wybranych przykładach funkcji komunikacyjnej języka (ZR: I.3.1).

Wyrazić siebie (I.3.7):

- znaki werbalne i niewerbalne (I.3.2).

2. Analiza i interpretacja tekstów kultury.

Kręgi problemowe wynikające z filozofii dialogu przyjętej w programie *Spotkanie*:

- ja: młodość, między uczuciem a rozumem, samopoznanie, samodzielność, decyzje, wybory, obowiązek, wobec zagadek istnienia, sens cierpienia, samotność, wolność, wyobraźnia, autokreacja, wobec śmierci, bunt, indywidualizm, uczciwość, zobowiązania, praca,
- **miejsce spotkania**: dom, mała i duża ojczyzna, Polska, polskość, świat, natura i kultura, cywilizacja, droga, konwencja, świat jako teatr, świat jako sen, chaos, porządek, Arkadia, szkoła, przestrzeń wolności (II.4.2).

Teksty proponowane do omówienia zgodnie z powyższą problematyką. Nauczyciel nie może pominąć autorów i utworów oznaczonych gwiazdką. Pogrubioną czcionką zapisane są teksty omawiane w całości⁷. Pozostałe można omówić w całości lub w części (decyzja należy do nauczyciela).

Zakres podstawowy
Biblia – <i>Księgi Hioba</i> (fragm.),

⁷ Dotyczy pozycji książkowych.

Mit o Dedalu i Ikarze, Pieter Bruegel *Pejzaż z upadkiem Ikara*,

*Jan Kochanowski – wybrane pieśni (np. *Pieśń IX*, *Pieśń XIX*, ks. II; *Pieśń XXIV*, ks. II; z *Pieśni świętojańskiej o Sobótce: Panna XII*) i treny (np. IX, X, XI; inne niż w gimnazjum),

Mikołaj Sęp-Szarzyński *Sonet I*,

Jan Chryzostom Pasek *Pamiętniki* (fragm.),

Adam Mickiewicz ***Pan Tadeusz**; *Romantyczność, Oda do młodości,

Wojciech Freudenreich *Młodości orla twych lotów potęga* (plakat),

Juliusz Słowacki – wybrane wiersze (np. *Testament mój*),

Cyprian Norwid – wybrane wiersze (np. *Marionetki*),

Bolesław Prus **Lalka*,

Jan Kasprowicz np. *Krzak dzikiej róży w ciemnych smreczynach*; [Witajcie kochane góry],

Kazimierz Przerwa-Tetmajer *Melodia mgieł nocnych...*,

Leopold Staff – wybrane wiersze (*Deszcz jesienny*, *Kowal*, *Wysokie drzewa*),

Konstanty Ildefons Gałczyński *Prośba o wyspy szczęśliwe*, *Ofiara świerzopa*,

Julian Tuwim *Chrystus miasta*, *Sitowie*, *Życie moje*,

Stefan Żeromski *Przedwiośnie*,

Julian Przyboś *Gmachy*, *Z Tatr*,

Józef Czechowicz *Na wsi*,

Jarosław Iwaszkiewicz – wybrane opowiadanie, np. *Panny z Wilka*,

***Bruno Schulz** – wybrane opowiadanie (np. *Sklepy cynamonowe*),

Witold Gombrowicz **Ferdydurke* (w całości lub w części),

T. Różewicz – wybrane utwory literackie, np.: *Spadanie*, *Z domu mojego*,

Wisława Szymborska *Życie na poczekaniu*,

Ewa Lipska *Ucz się śmierci*,

Stanisław Barańczak *Mieszkać*,

Adam Zagajewski, *Dziewczynka Vermeera*, Jan Vermeer van Delft, *Dziewczyzna z perłą*

Miron Białoszewski ***[*być sobie jednym*], *Kłapa*,

Sławomir Mrożek *Tango*,

Stanisław Lem *Solaris*,

Andrzej Wajda (reż.) *Pan Tadeusz*, *Panny z Wilka*,

tekst zaproponowany przez uczniów.

3. Tworzenie wypowiedzi.

Mój język zależy od..., czyli: Co? Kiedy? Do kogo? Jak? (I.3.3):

- wyrażanie intencji pragmatycznych,
- etykieta językowa, stosowność wypowiedzi (sposoby zwracania się do rozmówcy w zależności od sytuacji, relacji łączącej go z osobą, do której się zwraca, konwencje językowe zależne od środowiska, formuły grzecznościowe) (G),
- życzenia, zaproszenie, zawiadomienie, list prywatny, list oficjalny (P); dedykacja (G),
- ocena własnej kompetencji komunikacyjnej (stosowność i skuteczność wypowiadania się (ZR: III.1.2),
- tworzenie wypowiedzi i stosowanie języka w aktach komunikacji (ZR: I.3.1).

Mówię i piszę poprawnie:

- funkcje składniowe wyrazów (podmiot, orzeczenie, dopełnienie, przydawka, okolicznik) (P),
- odmiana i funkcja części mowy (rzeczownik, czasownik, przymiotnik, przysłówki, liczebnik, zaimek, przyimek, spójnik) (P),
- rola partykuły (G),

- poprawność użycia znaków interpunkcyjnych (kropka, przecinek, znak zapytania, cudzysłów, nawias, znak wykrzyknika) (P); średnika (G),
- norma językowa wzorcowa i użytkowa (G),
- temat fleksyjny i końcówka (G),
- czasowniki dokonane i niedokonane, tryby i strony (czynna i bierna) czasownika oraz imiesłowy, ich funkcja w tekście (G),
- mowa niezależna i mowa zależna (G),
- stosowność wypowiedzi (I.3.7),
- poprawność językowa, typy błędów językowych (I.3.7),
- poprawianie różnych typów błędów językowych (I.3.7).

Wyrazić siebie. (I.3.7):

- znaki werbalne i niewerbalne (I.3.2),
- funkcja zdań oznajmujących, pytających i rozkazujących (P),
- synonimy i antonimy (G),
- związki frazeologiczne (G),
- funkcja wykrzyknika w celu wyrażania emocji (G),
- metaforyka,
- porównania,
- etykieta językowa,
- styl indywidualny,
- tekst poetycki (dla chętnych),
- funkcja poetycka tekstu (I.3.4),
- pamiętnik, dziennik (P),
- list prywatny (P),
- opowiadanie z dialogiem (P), opowiadanie urozmaicone kompozycyjnie i fabularnie (G),
- opis postaci, przedmiotu, krajobrazu (P), opis sytuacji i przeżyć, dzieł sztuki (G),
- podanie, życiorys i CV, list motywacyjny (G),
- funkcja ekspresywna tekstu (I.3.4),

- tworzenie dłuższego tekstu pisanego zgodnie z podstawowymi regułami jego organizacji, z przestrzeganiem zasad spójności znaczeniowej i logicznej (III.1.1),
- plan twórczy wypowiedzi własnej (G),
- przygotowanie wypowiedzi (wybór formy gatunkowej i odpowiedniego układu kompozycyjnego, analiza tematu, wybór formy kompozycyjnej, sporządzanie planu wypowiedzi, wybór właściwego słownictwa) (III.1.2),
- opracowanie redakcyjne własnego tekstu (dokonywanie uzupełnień, przekształceń, skrótów, eliminowanie niejednoznaczności wypowiedzi) (III.1.6).

Aby wypowiedzieć się ładnie i elegancko:

- style funkcjonalne,
- metaforyka,
- frazematyka,
- eufemizmy (G),
- wulgaryzmy i negatywne konsekwencje ich używania (G),
- związki frazeologiczne,
- etyczny aspekt wypowiedzi,
- styl indywidualny,
- bogacenie języka,
- etykieta językowa, językowy savoir-vivre,
- językowy obraz świata,
- estetyka wypowiedzi pisanej i mówionej,
- plan twórczy wypowiedzi własnej (G); plan (III.1.2),
- konspekt,
- przemówienie,
- referat,
- opracowanie redakcyjne własnego tekstu (uzupełnianie, przekształcenia, skróty, przypisy, styl) (III.1.6),
- korzystanie ze słowników i leksykonów (I.2.2),
- tworzenie dłuższego tekstu pisanego zgodnie z podstawowymi regułami jego organizacji, z przestrzeganiem zasad spójności znaczeniowej i logicznej (III.1.1),

- przygotowanie wypowiedzi (wybór formy gatunkowej i odpowiedniego układu kompozycyjnego, analiza tematu, wybór formy kompozycyjnej, sporządzanie planu wypowiedzi, wybór właściwego słownictwa) (III.1.2),
- funkcja informatywna, perswazyjna i ekspresywna języka (I.3.4).

Czy tylko słowem...?

- rozpoznawanie znaczeń niewerbalnych środków komunikowania się (gest, wyraz twarzy, mimika, postawa ciała (P),
- znak i system znaków (I.3.2),
- znaki werbalne i niewerbalne, świadomość funkcji i sposobów interpretacji (I.3.2),
- funkcja ekspresywna, impresywna wypowiedzi (I.3.4),
- publiczne wygłaszanie przygotowanych przez siebie wypowiedzi, z dbałością o dźwiękową wyrazistość przekazu (w tym także tempo mowy i doniosłość głosu) (III.1.4).

Potrafię uzasadnić swoje zdanie:

- rozprawka (G),
- wyróżnianie argumentów, kluczowych pojęć i twierdzeń w tekście argumentacyjnym, dokonywanie jego logicznego streszczenia (I.1.5),
- wypowiedź argumentacyjna, teza, argumenty, wniosek (G); hipoteza, przykłady, (III.1.3)
- plan twórczy wypowiedzi własnej (G); plan (III.1.2).

Klasa II

1. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.

Język wokół mnie:

- język mojej rodziny, przyjaciół, kolegów i koleżanek,
- przejawy i mechanizmy zmian we współczesnej polszczyźnie,
- wyrazy rodzime i zapożyczone (obce) (G) zapożyczenia,
- spolszczenia,
- neosemantyzmy,
- neologizmy (G),
- cytaty,

- słownictwo ogólnonarodowe i słownictwo o ograniczonym zasięgu (G),
- dialekty i gwary (I.3.5); wyrazy gwarowe (G),
- cechy kultury i języka swojego regionu (G),
- odmiany środowiskowe, idiolekty, socjolekty (I.3.5),
- slang młodzieżowy (G),
- zmiany modelu komunikacji językowej (np. różnice między tradycyjną komunikacją ustną lub pisaną a komunikacją przez Internet) (I.3.3),
- rozróżnianie i omawianie na wybranych przykładach społecznej funkcji języka (jednoczenie grupy i budowanie tożsamości zbiorowej – regionalnej, środowiskowej, narodowej) (ZR: I.3.1),
- dostrzeganie związku języka z obrazem świata (ZR: I.3.2),
- postrzeganie stylu potocznego jako centrum systemu stylowego polszczyzny, od którego odróżniają się inne style: artystyczny, naukowy, urzędowy, potoczny (ZR: I.3.4).

Kto i po co do mnie mówi?

- akt komunikacji językowej i jego składowe (nadawca, odbiorca, kod, komunikat, tekst) (I.3.3),
- zaproszenie, życzenia, gratulacje, zawiadomienie, ogłoszenie, instrukcja, przepis (P),
- style funkcjonalne,
- rozpoznawanie intencji (aprobata, dezaprobata, negacja, prowokacja) (G),
- wyrazy wieloznaczne (G),
- rozpoznawanie ról: dyskutant, oponent, negocjator,
- style artystyczne wybranych form literackich,
- styl pisarza, grupy literackiej,
- archaizmy (G),
- stylizacja archaiczna, gwarowa i ich funkcje (I.3.6),
- kolokwializacja i jej funkcja (I.3.6),
- rozpoznawanie typu nadawcy i adresata tekstu (I.1.3),
- rozróżnianie w dialogu odpowiedzi właściwych i unikowych (I.1.6),
- rozpoznawanie w wypowiedzi ironii, objaśnianie jej mechanizmu i funkcji (I.1.7),
- rozpoznawanie pytań podchwytliwych i sugerujących odpowiedzi (I.1.8),

- rozpoznawanie mechanizmów nowomowy charakterystycznych dla systemów totalitarnych (ZR: I.1.5),
- dostrzeganie związku języka z obrazem świata (ZR: I.3.2).

Media wokół mnie:

- ogłoszenie (P),
- notatka (P),
- fakty i opinie (G),
- rozróżnianie gatunków publicystycznych prasowych, radiowych i telewizyjnych (artykuł, wywiad, reportaż) (G),
- odczytywanie sensu całego tekstu (a w nim znaczenia wyrazów, związków frazeologicznych, zdań, grupy zdań uporządkowanych w akapicie, odróżnianie znaczenia realnego i etymologicznego) oraz wydzielonych przez siebie fragmentów; objaśnianie ich sensu oraz funkcji na tle całości (I.1.1),
- rozpoznawanie specyfiki tekstów publicystycznych (artykuł, felieton, reportaż) (I.1.2),
- rozpoznawanie specyfiki tekstów politycznych (przemówienie) (I.1.2),
- rozpoznawanie specyfiki tekstów popularnonaukowych (I.1.2),
- streszczanie, parafrazowanie (III.1.7),
- rozróżnianie wiadomości i komentarzy (I.1.2),
- odczytywanie informacji jawnych i ukrytych (I.1.2),
- rozpoznawanie typu nadawcy i adresata tekstu (I.1.3),
- wskazywanie charakterystycznych cech stylu danego tekstu, rozpoznawanie w nim środków językowych i ich funkcji w tekście (I.1.4),
- rozpoznawanie manipulacji językowej w języku polityków i dziennikarzy (I.1.9),
- analiza i definiowanie (w razie potrzeby za pomocą słowników) znaczenia słów (I.3.1),
- funkcja informatywna, ekspresywna, impresywna, perswazyjna tekstu (I.3.4),
- odróżnianie słownictwa neutralnego od emocjonalnego i wartościującego (I.3.8),
- wykonywanie różnych działań na tekście cudzym (streszczanie parafrazowanie, sporządzanie notatek, planu) (III.1.7),
- twórcze wykorzystywanie wypowiedzi krytycznoliterackiej i teoretycznoliterackiej (np. recenzja, szkic, artykuł, esej) (ZR: I.1.2),

- porównywanie tekstu linearnego i hipertekstu rozumianego jako wypowiedź nieciągła, nieliniowa, stanowiąca system powiązanych segmentów tekstowych, łączonych dobrowolnie przez użytkownika języka w każdorazowym akcie odbioru (ZR: I.1.3),
- rozróżnianie i omawianie na wybranych przykładach funkcji języka – poznawczej (kategoryzowanie świata), komunikacyjnej (tworzenie wypowiedzi i stosowanie języka w aktach komunikacji) (ZR: I.3.1),
- postrzeganie stylu potocznego jako centrum systemu stylowego polszczyzny, od którego odróżniają się inne style: artystyczny, naukowy, urzędowy, potoczny (ZR: I.3.4),
- cechy gatunkowe eseju, felietonu (ZR: II.3.3).

2. Analiza i interpretacja tekstów kultury.

Kręgi problemowe wynikające z filozofii dialogu przyjętej w programie *Spotkanie*:

- ty: różne ideały człowieka, dojrzałość, starość, modele życia, artysta, decyzje, wybory, zło, polityka, kara i wina; los, fatum, Bóg, Matka Boża,
- miejsce spotkania: Polska, Europa, polskość, europejskość, świat, natura i kultura, cywilizacja, droga, chaos, porządek, Arkadia, wieś, miasto, szkoła, przestrzeń wolności i zniewolenia (II.4.2).

Teksty proponowane do omówienia zgodnie z powyższą problematyką. Nauczyciel nie może pominąć autorów i utworów oznaczonych gwiazdką. Pogrubioną czcionką zapisane są teksty omawiane w całości. Pozostałe można omówić w całości lub w części (decyzja należy do nauczyciela):

Zakres podstawowy
Biblia – <i>Księgi Psalmów</i> (fragm.), Biblia – <i>Próba Abrahama</i> (fragm.), Rembrandt van Rijn <i>Ofiarowanie Izaaka</i>, Caravaggio <i>Ofiarowanie Izaaka</i>, mit o Prometeuszu, Peter Paul Rubens <i>Prometeusz</i>, mit o Syzyfie, Sofokles <i>Antygona</i> lub <i>Król Edyp</i> (spektakl teatralny), Antoni Brodowski <i>Edyp i Antygona</i>,

***Bogurodzica,**

Deesis z Węglówki koło Krosna,

Lament świętokrzyski, Andrea Mantegna *Martwy Chrystus*,

Miguel Cervantes *Don Kichote* (fragm.),

Honoré Daumiere *Don Kichot*,

*Jan Kochanowski – wybrane pieśni (np. *Hymn [Czego chcesz od nas, Panie...]*), Psalm 8 [*Wszchemocny Panie, wiekuisty Boże*],

Mikołaj Sęp Szarzyński – wybrane sonety (np. *Sonet II, Sonet IV, Sonet V*),

William Szekspir *Makbet* lub *Hamlet*,

Juliusz Słowacki *Hymn, Kordian* (fragm.),

Adam Mickiewicz *Sonety krymskie* (np. *Stepy akemańskie, Burza, Droga nad przepaścią w Czufut-Kale*), *Nad wodą wielką i czystą*, Walenty Wańkowicz Mickiewicz *na Judahu skale*,

Cyprian Norwid – wybrane wiersze (np. *Pielgrzym, Fortepian Szopena*),

Jan Matejko *Matka Boska na Jasnej Górze jako królowa Polski unosząca się ponad klasztorem podczas oblężenia przez Szwedów*,

Kazimierz Przerwa-Tetmajer *Evviva l'arte*,

Jan Kasprówicz *Dies irae* (fragm.),

Fiodor Dostojewski *Zbrodnia i kara*,

Joseph Conrad *Jądro ciemności*,

Władysław Stanisław Reymont *Chłopi* (tom I – *Jesień*),

Jacek Malczewski *Portret Władysława Reymonta*,

Bolesław Leśmian *Poeta*,

Leopold Staff *Ars poetica, Prometeusz, Ciężar*,

Konstanty Ildefons Gałczyński *Zaczarowana dorożka*,

Franc Kafka *Proces*,

Umbert Eco *Imię róży*,

Wisława Szymborska *Psalm, Utopia, Obmyślam świat, Noc*,

Adam Zagajewski *Szybki wiersz*,

Miron Białoszewski *Namuzowywanie*,

Stanisław Barańczak *Garden party*,

Józef Czechowicz *Na wsi*,

Zbigniew Herbert *Rozmyślania Pana Cogito o odkupieniu*,

Krzysztof Zanussi (reż.) *Imperatyw*,

Andrzej Munk (reż.) *Zezowate szczęście*,

tekst zaproponowany przez uczniów.

3. Tworzenie wypowiedzi.

Mówię i piszę poprawnie:

- funkcje w tekście zdań pojedynczych nierozwiniętych i rozwiniętych, pojedynczych i złożonych (współrzędnych i podrzędnych), równoważników zdań (P),
- funkcja i rodzaje podmiotów, orzeczeń, dopełnień, okoliczników, przydawki w zdaniach i w równoważnikach zdań (G),
- rodzaje i funkcja zdań złożonych podrzędnie i współrzędnie, imiesłowowych równoważników zdań, zdań bezpodmiotowych (G),
- poprawianie różnych typów błędów językowych (I.3.7),
- temat słowotwórczy i formant w wyrazach pochodnych, funkcja formantów w nadawaniu znaczenia wyrazom pochodnym (G).

Rzeczowo i ciekawie:

- notatka do kroniki (P),

- sprawozdanie (P), sprawozdanie z lektury, filmu, spektaklu i ze zdarzenia z życia (G),
- plan twórczy wypowiedzi własnej (G); plan (III.1.2),
- referat (I.2.1),
- prezentacja multimedialna (I.2.1),
- wskazywanie charakterystycznych cech stylu danego tekstu, rozpoznawanie w nim środków językowych i ich funkcji w tekście (I.1.4),
- opis bibliograficzny książki i artykułu, zapisów elektronicznych, bibliografia wybranego tematu (I.2.4),
- opracowanie redakcyjne własnego tekstu (uzupełnianie, przekształcenia, skróty, przypisy, styl) (III.1.6),
- funkcja informatywna tekstu (I.3.4),
- tworzenie dłuższego tekstu pisanego zgodnie z podstawowymi regułami jego organizacji, z przestrzeganiem zasad spójności znaczeniowej i logicznej (III.1.1),
- przygotowanie wypowiedzi (wybór formy gatunkowej i odpowiedniego układu kompozycyjnego, analiza tematu, wybór formy kompozycyjnej, sporządzanie planu wypowiedzi, wybór właściwego słownictwa) (III.1.2),
- opracowanie redakcyjne własnego tekstu (dokonywanie uzupełnień, przekształceń, skrótów, eliminowanie niejednoznaczności wypowiedzi) (III.1.6).

Umiem ocenić:

- charakterystyka postaci literackiej, filmowej i rzeczywistej (G),
- prezentacja własnych przeżyć wynikających z kontaktu z dziełem sztuki (II.1.1),
- recenzja,
- opracowanie redakcyjne własnego tekstu (uzupełnianie, przekształcenia, skróty, przypisy, styl) (III.1.6),
- etyczny aspekt wypowiedzi,
- odróżnianie słownictwa neutralnego od emocjonalnego i wartościującego (I.3.8),
- tworzenie dłuższego tekstu pisanego zgodnie z podstawowymi regułami jego organizacji, z przestrzeganiem zasad spójności znaczeniowej i logicznej (III.1.1),
- przygotowanie wypowiedzi (wybór formy gatunkowej i odpowiedniego układu kompozycyjnego, analiza tematu, wybór formy kompozycyjnej, sporządzanie planu wypowiedzi, wybór właściwego słownictwa) (III.1.2),
- adiustacja tekstu na poziomie elementarnym (ZR: I.2.2).

Klasa III

1. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.

Reklama:

- rozpoznawanie manipulacji językowej w tekstach reklamowych (I.1.9),
- rozpoznawanie typu nadawcy i adresata tekstu (I.1.3),
- funkcja perswazyjna tekstu (I.3.4).

Potrafimy siebie przekonać:

- retoryka jako sztuka perswazji,
- rozpoznawanie retorycznej organizacji wypowiedzi – wskazywanie zastosowanych w niej sposobów osiągania przejrzystości i sugestywności (ZR: I.1.4),
- wyróżnianie argumentów, kluczowych pojęć i twierdzeń w tekście argumentacyjnym (I.1.5),
- rozpoznawanie pytań podchwytliwych i sugerujących odpowiedź (I.1.8).

Bronimy swojego zdania:

- rozróżnianie w dialogu odpowiedzi właściwych i unikowych (I.1.6).

Historia naszego języka:

- rozwój języka,
- słownik etymologiczny (I.2.2),
- rozpoznawanie i wskazywanie wybranych cech języka polskiego, które świadczą o jego przynależności do rodziny języków słowiańskich (ZR: I.3.3),
- sytuowanie polszczyzny na tle innych języków używanych w Europie (ZR: I.3.3).

2. Analiza i interpretacja tekstów kultury.

Kręgi problemowe wynikające z filozofii dialogu przyjętej w programie *Spotkanie*:

- my: miłość, rozstania, przyjaźń, rodzina, jednostka a zbiorowość, odpowiedzialność, wierność, poświęcenie, altruizm, Bóg, manipulacja, wolność, godność, wspólnota, naród, tolerancja, dialog, rozmowa (II.4.2),
- czas spotkania: tradycja, dziedzictwo, współczesność a przeszłość i przyszłość, wobec historii.

Teksty proponowane do omówienia zgodnie z powyższą problematyką. Nauczyciel nie może pominąć autorów i utworów oznaczonych gwiazdką. Pogrubioną czcionką zapisane są teksty

omawiane w całości. Pozostałe można omówić w całości lub w części (decyzja należy do nauczyciela).

Zakres podstawowy
Biblia <i>Pieśń nad Pieśniami</i> (fragm.), <i>Apokalipsa św. Jana</i> (fragm.), Albercht Dürer <i>Czterej jeźdźcy Apokalipsy</i>, <i>Dzieje Tristana i Izoldy</i> (fragm.), Jan van Eyck <i>Portret małżonków Amolfinich</i>, * Jan Kochanowski – wybrane pieśni (np. <i>Wy, którzy pospolitą rzeczą władacie</i>), Ignacy Krasicki – wybrana satyra, np. <i>Do króla</i>, Jan Matejko <i>Upadek Polski</i>, <i>Konstytucja 3 maja 1791 roku</i>, Adam Mickiewicz – <i>Dziady</i> cz. IV (fragm.), Adam Mickiewicz * <i>Dziadów część III</i>, Juliusz Słowacki – wybrane wiersze (np. <i>Rozłączenie</i>; <i>Grób Agamemnona</i> fragm.), Juliusz Słowacki <i>Kordian</i> (w części), Cyprian Norwid – wybrane wiersze (np. <i>W Weronie</i>, <i>Czułość</i>, <i>Coś ty Atenom zrobił, Sokratesie...</i>), Jacques-Louis David <i>Śmierć Sokratesa</i>, Kazimierz Przerwa-Tetmajer <i>Lubię, kiedy kobieta</i>, <i>Koniec wieku XIX</i>, Stanisław Wyspiański * <i>Wesele</i>, Stefan Żeromski <i>Echa leśne</i>, Bolesław Leśmian <i>W malinowym chruśniaku</i>, <i>Szczęście</i>, Jan Lechoń, np. <i>Herostrates</i>, <i>Legenda</i>, <i>Laur Kapitolu</i>, Józef Czechowicz <i>Żal</i>,

Tadeusz Borowski wybrane opowiadanie, np. *Proszę państwa do gazu*,

Krzysztof Kamil Baczyński *Wyroki, Pokolenie, Z lasu, Elegia o... [chłopcu polskim]*,
]****Niebo złote ci otworzę*],

Tadeusz Różewicz *Ocalony, Lament, Termopile polskie*,

Czesław Miłosz *Campo di Fiori, Który skrzywdziłeś, Piosenka o końcu świata*,

Irit Amiel – wybrane opowiadanie z tomu *Osmaleni* lub Hanna Krall *Zdążyć przed Panem Bogiem* (fragm.),

Gustaw Herling-Grudziński *Inny świat* (fragm.),

*Zbigniew Herbert – wybrane wiersze, np. *Jedwab duszy, Mona Liza, Historia Minotaura, Apollo i Marsjasz*,

Wisława Szymborska– wybrane wiersze, np. *Kobiety Rubensa, Odkrycie, Noc*,

Paul Rubens *Trzy gracje*,

Ewa Lipska – wybrane wiersze, np. *Z cyklu: Wielkie awarie (I), Dyktando*,

Stanisław Barańczak – wybrane wiersze, np. *Spójrzmy prawdzie w oczy, Wypełnić czytelnym pismem, Określona epoka, Te słowa*,

Adam Zagajewski *Plany sprawozdania*,

Miron Białoszewski *Ja stróż latarnik nadaję z mrówkowca*,

Ryszard Kapuściński *Podróże z Herodotem* (fragm.),

Gabriel Garcia Marquez *Sto lat samotności*,

homilia Jana Pawła II wygłoszona 2 czerwca 1979 roku w Warszawie na Placu Zwycięstwa (Piłsudskiego) – nagranie telewizyjne,

Krzysztof Kieślowski (reż.) *Kartoteka*,

tekst zaproponowany przez uczniów.

3. Tworzenie wypowiedzi.

Mówię i piszę poprawnie:

- poprawianie różnych typów błędów językowych (I.3.7),
- ocena własnej kompetencji językowej (poprawność gramatyczna i słownikowa) (ZR: III.1.2).

Potrafimy siebie przekonać:

- dyskusja (G),
- erystyka,
- retoryka,
- funkcja perswazyjna tekstu (I.3.4),
- uczciwe zabiegi perswazyjne i ich funkcja; wystrzeganie się nieuczciwych zabiegów erystycznych (III.1.5),
- przygotowanie wypowiedzi (wybór formy gatunkowej i odpowiedniego układu kompozycyjnego, analiza tematu, wybór formy kompozycyjnej, sporządzanie planu wypowiedzi, wybór właściwego słownictwa) (III.1.2),
- rozprawka (G),
- dokonywanie logicznego streszczenia tekstu argumentacyjnego (I.1.5),
- tworzenie samodzielnej wypowiedzi argumentacyjnej według podstawowych zasad logiki i retoryki (stawianie tezy lub hipotezy, dobieranie argumentów, porządkowanie ich, hierarchizowanie, dokonywanie ich selekcji pod względem użyteczności w wypowiedzi, podsumowanie, dobieranie przykładów ilustrujących wywód myślowy, przeprowadzanie prawidłowego wnioskowania) (III.1.3),
- tworzenie wypowiedzi ze świadomością ich funkcji sprawczej (ZR: III.1.1).

Bronimy swojego zdania:

- dyskusja,
- negocjacje,
- erystyka,
- uczciwe zabiegi perswazyjne i ich funkcja; wystrzeganie się nieuczciwych zabiegów erystycznych (III.1.5),
- tworzenie wypowiedzi ze świadomością ich funkcji sprawczej (ZR: III.1.1).

Słucham aktywnie:

- etykieta językowa,
- rozróżnianie w dialogu odpowiedzi właściwych i unikowych (I.1.6),
- rozpoznawanie w wypowiedzi ironii, objaśnianie jej mechanizmu i funkcji (I.1.7),
- rozpoznawanie pytań podchwytliwych i sugerujących odpowiedź (I.1.8),
- rozpoznawanie manipulacji językowej w języku polityków i dziennikarzy (I.1.9),
- funkcja impresywna tekstu (I.3.4),
- odróżnianie słownictwa neutralnego od emocjonalnego i wartościującego, oficjalnego od swobodnego (I.3.8),
- rozpoznawanie retorycznej organizacji wypowiedzi – wskazywanie zastosowanych w niej sposobów osiągnięcia przejrzystości i sugestywności (ZR: I.1.4).

Jestem ekspertem:

- wskazywanie charakterystycznych cech stylu danego tekstu, rozpoznawanie w nim środków językowych i ich funkcji w tekście (I.1.4),
- referat (I.2.1),
- prezentacja multimedialna (I.2.1),
- opis bibliograficzny książki i artykułu, zapisów elektronicznych, bibliografia wybranego tematu (I.2.4),
- plan twórczy wypowiedzi własnej (G),
- opracowanie redakcyjne własnego tekstu (uzupełnianie, przekształcenia, skróty, przypisy, styl) (III.1.6),
- tworzenie przedmiotowych baz danych (I.2.3),
- funkcja informatywna tekstu (I.3.4),
- styl naukowy, terminy naukowe (G),
- odróżnianie słownictwa neutralnego od emocjonalnego i wartościującego (I.3.8),
- tworzenie dłuższego tekstu pisanego zgodnie z podstawowymi regułami jego organizacji, z przestrzeganiem zasad spójności znaczeniowej i logicznej (III.1.1),
- przygotowanie wypowiedzi (wybór formy gatunkowej i odpowiedniego układu kompozycyjnego, analiza tematu, wybór formy kompozycyjnej, sporządzanie planu wypowiedzi, wybór właściwego słownictwa) (III.1.2),
- opracowanie redakcyjne własnego tekstu (dokonywanie uzupełnień, przekształceń, skrótów, eliminowanie niejednoznaczności wypowiedzi) (III.1.6),
- adiustacja tekstu na poziomie elementarnym (ZR: I.2.2).

Analiza i interpretacja testów kultury w zakresie rozszerzonym

Kształcąć umiejętność analizy i odbioru tekstów kultury w zakresie rozszerzonym, program *Spotkanie* daje nauczycielowi i uczniom możliwość wyboru tekstów do omówienia oraz ich sprobmatyzowania zgodnie z proponowaną dla zakresu podstawowego problematyką wynikającą z filozofii dialogu przyjętej w programie. Tak więc nauczyciel, najlepiej wspólnie z uczniami, spośród przedstawionych poniżej tekstów wybierze te, które chce omawiać zgodnie z problematyką: ja, ty, my, miejsce i czas.

Teksty proponowane do omówienia zgodnie z powyższą problematyką. Nauczyciel nie może pominąć autorów i utworów oznaczonych gwiazdką. Pogrubioną czcionką zapisane są teksty omawiane w całości. Pozostałe można omówić w całości lub w części (decyzja należy do nauczyciela).

Teksty poznawane w całości. Teksty określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

Zakres rozszerzony
Horacy – wybrane liryki, Jan Kochanowski <i>Treny</i> (jako cykl poetycki); poezja barokowa (np. Daniel Naborowski, Jan Andrzej Morsztyn), wybrany wiersz z romantycznej poezji europejskiej, Juliusz Słowacki <i>Kordian</i> lub <i>Fantazy</i>, Zygmunt Krasiński <i>Nie-Boska Komedia</i>; realistyczna lub naturalistyczna powieść europejska (np. Honoriusz Balzak <i>Ojciec Goriot</i>, Emil Zola <i>Nana</i> lub Gustaw Flaubert <i>Pani Bovary</i>), Stanisław Ignacy Witkiewicz <i>Szewcy</i>, Gustaw Herling-Grudziński – wybrane opowiadanie, Michaił Bułhakow <i>Mistrz i Małgorzata</i>, wybrana powieść lub zbiór opowiadań z XX lub XXI w. (np. Marii Dąbrowskiej, Zofii Nałkowskiej, Marii Kuncewiczowej, Józefa Wittlina, Józefa Mackiewicza, Juliana Strykowski, Andrzeja Kuśniewicza, Tadeusza Konwickiego, Stanisława Lema,

Wiesława Myśliwskiego, Marka Nowakowskiego, Jerzego Pilcha, Olgi Tokarczuk, Stefana Chwina, Pawła Huellego),

wybrana powieść (lub zbiory opowiadań) dwudziestowiecznych autorów z literatury światowej (np. Franza Kafki, Thomasa Manna, Vladimira Nabokova, Alberta Camusa, Isaaca Bashevisa Singera, Johna Steinbecka, Kurta Vonneguta, Gabriela Garcii Markqueza, Günthera Grassa, Umberto Eco, Milana Kundery),

wybrane wiersze dwudziestowiecznych poetów polskich (inny niż wymienieni na poziomie podstawowym).

Teksty poznawane w całości lub w części (decyzja należy do nauczyciela). Teksty określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

Zakres rozszerzony

wybrany esej Mieczysława Jastruna lub Zygmunta Kubiaka poświęcony kulturze antycznej,

Dante Alighieri *Boska komedia*,

Johann Wolfgang Goethe *Faust*,

Czesław Miłosz – wybrany esej,

Zbigniew Herbert – wybrany esej,

inny esej autora polskiego (np. Kazimierza Wyki, Jana Błońskiego, Marii Janion, Leszka Kołakowskiego, ks. Józefa Tischnera, Jarosława Rymkiewicza, Jerzego Stempowskiego),

wybrany reportaż autora polskiego (np. Ryszarda Kapuścińskiego, Krzysztofa Kapuścińskiego, Krzysztofa Kąkolewskiego, Hanny Krall, Henryka Grynberga),

dziennik (np. Marii Dąbrowskiej, Zofii Nałkowskiej, Jarosława Iwaszkiewicza, Witolda Gombrowicza),

Jan Paweł II *Tryptyk Rzymski*,

Biblia (fragmenty Starego i Nowego Testamentu jako konteksty interpretacyjne dla lektury dzieł z innych epok).
--

W pracy z uczniami o zainteresowaniach humanistycznych nauczyciel powinien uwzględnić teksty związane z zainteresowaniami ucznia, z tematyką konkursów i olimpiad, poszerzające i pogłębiające jego wiedzę i umiejętności.

Sposoby osiągnięcia celów kształcenia i wychowania, z uwzględnieniem możliwości indywidualizacji pracy w zależności od potrzeb i możliwości uczniów oraz warunków, w jakich program będzie realizowany

Skutecznym sposobem osiągnięcia celów jest wykorzystywanie technologii informacyjno-komunikacyjnej. Program *Spotkanie* proponuje wykorzystywanie w trakcie procesu dydaktycznego zasobów portalu edukacyjnego www.scholaris.pl⁸. Proponuje się następujące sposoby pracy z portalem⁹:

- wykorzystywanie zasobów w różnych ogniwach i typach lekcji – wstęp, prezentacja nowych treści, ćwiczenia utrwalające, podsumowanie, lekcja powtórzeniowa. Nauczyciel może wykorzystać:
 - symulacje i animacje, czyli zagadnienia tematyczne przedstawione w postaci praktycznych, animowanych przykładów,
 - prezentacje multimedialne wraz z narracją,
 - teksty – opisy merytoryczne i metodyczne dotyczące prezentowanego zagadnienia,
 - e-lekcje – elektroniczne lekcje, które zawierają część podającą, często w postaci filmów, narracji, animacji, a także część sprawdzającą w postaci ćwiczeń interaktywnych. Rozwiązywanie ćwiczeń interaktywnych można zadać jako zadanie domowe,
 - zdjęcia, ilustracje uzupełniające omawiane zagadnienia,
 - gry, ćwiczenia sprawdzające – interaktywne elementy pozwalające na sprawdzenie wiadomości podczas edukacyjnej gry,
 - – filmy.
- tworzenie przez nauczyciela swoich prezentacji interaktywnych, e-lekcji i udostępnianie ich uczniom,
- tworzenie przez nauczyciela testu kontrolnego, podsumowującego lekcję, temat bądź omawiane zagadnienie,
- zadawanie zadań domowych opartych na zasobach umieszczonych w portalu.

⁸ O wykorzystaniu portalu: www.scholaris.pl zob. S. Wasiołka, *Media w edukacji – czemu warto się przyjrzeć*, „Trendy. Uczenie się w XXI w. Internetowe czasopismo edukacyjne” 2011, nr 3. Publikacja dostępna na stronie: <http://www.trendy.ore.edu.pl/articles/view/205>.

⁹ Ibidem.

Nauczyciel powinien również wskazywać uczniom wartościowe zasoby Internetu, np. serwisy *Staropolska on-line*, Polska Biblioteka Internetowa (www.pbi.edu.pl), Port Wydawniczy Literatura.net.pl (www.literatura.net.pl), Skarbnica Literatury Polskiej (www.literatura.zapis.net.pl), Biblioteka Literatury Polskiej w Internecie (<http://univ.gda.pl/~literat/>), BiblioNetka.pl (www.biblionetka.pl), *Poradnia Językowa Wydawnictwa Naukowego PWN* (<http://poradnia.pwn.pl>). Warto odsyłać uczniów do *Słownika wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych* Władysława Kopalińskiego (www.slownik-online.pl), *Słownika języka polskiego* (sjp.pwn.pl).

Dla kształcenia kulturowego warto sięgnąć do serwisów tematycznych, np. muzykotekaszkolna.pl, filmweb.pl, stopklatka.pl, e-teatr.pl.

Program *Spotkanie*, kładąc duży nacisk na samodzielność uczniów i efektywne uczenie się, proponuje stosowanie zorientowanej na działanie **metody LdL**¹⁰. Zgodnie z tą metodą uczniowie uczą się nowego materiału poprzez nauczanie innych. Zadaniem uczniów jest nie tylko przekazanie informacji, ale przede wszystkim wspólne opracowanie takich materiałów dydaktycznych (ćwiczeń, kart pracy, prezentacji, przykładów), aby pozostali uczniowie opanowali określoną wiedzę i umiejętności. Metoda ta łączy umiejętność pracy w grupie, przekształcania informacji, opracowywania ich, słuchania, mówienia, pisanie i czytania, publicznego występowania. Na języku polskim nauczyciel może tę metodę wykorzystać np. podczas omawiania lektur szkolnych.

Żeby uczniowie mogli realizować własny styl uczenia się adekwatny do typu inteligencji, nauczyciel powinien przeprowadzać następujące formy pracy, zadania, np.:

- rozwijanie inteligencji językowej, np.: quizy, pisanie techniką free writing, wymyślanie innych tytułów utworów literackich, redagowanie tekstów z podanymi wyrazami, redagowanie zakończeń do poznanych utworów,
- rozwijanie inteligencji matematyczno-logicznej, np.: układanie argumentów w porządku logicznym, robienie linii czasu do fabuły utworów literackich, argumentowanie za pomocą drzewka decyzyjnego, szukanie błędów w otrzymanych materiałach,

¹⁰ Wisła M., *Uczenie się poprzez nauczanie – metoda LdL nowym trendem w nauczaniu*, „Trendy. Uczenie się w XXI w. Internetowe czasopismo edukacyjne” 2011, nr 4. Publikacja dostępna na stronie: <http://www.trendy.ore.edu.pl/articles/view/208>.

- rozwijanie inteligencji wzrokowo-przestrzennej, np.: tworzenie map mentalnych, projektowanie plakatów do filmu, spektaklu, projektowanie dekoracji, przekład intersemiotyczny, tworzenie notatek wykorzystujących kolory,
- rozwijanie inteligencji kinestetycznej i muzycznej, np.: uczenie się tekstu poetyckiego podczas lekcji połączone z ruchem, słuchanie odpowiedniej muzyki podczas lekcji powtórzeniowych, szukanie muzyki do wiersza, odgrywanie scenek,
- rozwijanie inteligencji interpersonalnej, np. wyznaczanie różnych ról w grupie, dyskusje,
- rozwijanie inteligencji intrapersonalnej, np. tworzenie poezji, samodzielne podsumowanie lekcji.

W celu indywidualizacji nauczania program *Spotkanie* zaleca również tworzenie przez chętnych uczniów osobistego portfolio, zarówno w wersji papierowej, jak i elektronicznej¹¹.

Stworzone na wzór Paszportu językowego dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych i studentów oraz Biografii i dossier dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych i studentów¹² portfolio niewątpliwie wzbogaci proces uczenia się i uczyni go dla ucznia atrakcyjniejszym. Ponadto autoobserwacja narastania wiedzy i umiejętności ma ogromne znaczenie motywacyjne do dalszej pracy. Z kolei e-portfolio, czyli tworzona przez właściciela kolekcja cyfrowych obiektów demonstrujących doświadczenia, osiągnięcia i dowody związane z jego procesem uczenia się, pomaga w personalizowaniu nauki, sprzyja autorefleksji dotyczącej własnej nauki i osiągnięć, motywuje¹³.

Korzystną formą uzupełnienia programu może być realizowanie przez nauczyciela języka polskiego w ramach dodatkowej godziny wynikającej z *Karty Nauczyciela* zajęć zwiększających szanse edukacyjne uczniów (w pracy z uczniami słabszymi) lub (w przypadku uczniów zdolnych lub wykazujących specyficzne zainteresowania) w formie warsztatów dziennikarskich, koła teatralnego, koła filmowego, dyskusyjnego klubu książki czy w formie innych zajęć będących odpowiedzią na możliwości, potrzeby, talenty uczniów.

¹¹ Hojnacki L., *Jak technologie informacyjne i komunikacyjne mogą wspomagać uczniów zdolnych*, „Trendy. Uczenie się w XXI w. Internetowe czasopismo edukacyjne” 2011, nr 1. Publikacja dostępna na stronie: <http://www.trendy.ore.edu.pl/articles/view/191>.

¹² Teksty dostępne na stronie: http://www.ore.edu.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=1600&Itemid=1571.

¹³ Zob. <http://eportfolio.enauczanie.com/Home/metoda-eportfolio>.

Program *Spotkanie* zaleca stosowanie metod, technik aktywizujących, szczególnie technik sprzyjających efektywnemu nauczaniu i skutecznemu uczeniu się, np. ustalanie ram tekstowych, wartościowanie przy pomocy Piramidy Faktów, tablica pytań, ja-bohater, RAFT, labirynty słów, diagram analizy postaci¹⁴.

W programie *Spotkanie* omawianie tekstów literackich i innych tekstów kultury, zgodnie z podstawą programową, przebiega według schematu:

- **wstępne rozpoznanie** (prezentacja własnych przeżyć, odczuć (G), określanie problematyki (G), rozpoznanie konwencji literackiej),
- **analiza** (wskazywanie środków wyrazu artystycznego i ich funkcji, wskazywanie wyznaczników poetyki danego utworu i ich funkcji, dostrzeganie cech charakterystycznych danej epoki, analiza różnic językowych (fonetycznych, leksykalnych), rozpoznawanie sposobów kreowania świata przedstawionego i bohatera, porównywanie z innymi utworami literackimi),
- **interpretacja** (odczytywanie elementów znaczących, wykorzystanie kontekstów, porównywanie motywów, odczytywanie treści alegorycznych i symbolicznych),
- **wartości i wartościowanie** (dostrzeganie związku języka z wartościami, dostrzeganie wartości narodowych i uniwersalnych, dostrzeganie konfliktu wartości i jego źródła).

W kształceniu umiejętności tworzenia własnych tekstów program *Spotkanie* zaleca stosowanie metod nauczania według klasyfikacji Anny Dyduchowej. Są to metody, których skuteczność potwierdza praktyka szkolna. Dlatego też w systematycznej pracy należy stosować: metodę analizy i twórczego wykorzystania wzoru, metodę norm i instrukcji, metodę przekładu intersemiotycznego, metodę okazjonalnych ćwiczeń sprawnościowych.

W kształceniu literackim na poziomie kształcenia ponadgimnazjalnego sprawdzają się metody zaproponowane przez Zenona Urygę: metoda analizy dokumentacyjnej, znane uczniom z gimnazjum metoda dyskusji oraz metoda przekładu intersemiotycznego. Odwołując się do strategii nauczania przez przeżywanie, warto stosować metodę impresywno-eksponującą.

Możliwości indywidualizacji pracy w zależności od potrzeb i możliwości uczniów:

- metoda pracy pod kierunkiem za pomocą tzw. tekstów sterujących lekturą (co najmniej 2 wersje o podstawowym i ponadpodstawowym stopniu trudności),

¹⁴ D. Buehl, *Strategie aktywnego nauczania, czyli jak efektywnie nauczać i uczyć się skutecznie*, red. W. Bednarkowa, tłum. B. Piątek, Wydawnictwo Edukacyjne, Kraków 2004.

- nauczyciel wykorzystujący program może sobie wybrać proponowane rozwiązania w zależności od specyfiki szkoły, w której pracuje, i środowiska, w którym szkoła się znajduje. Może również, w zależności od możliwości i zainteresowań uczniów, wybrać proponowaną tematykę związaną z realizowanym modulem, np. klasy dziennikarskiej, filmowej, teatralnej, medialnej,
- zadania, polecenia o różnym stopniu trudności,
- archiwum notatek – dla chętnych uczniów,
- wykorzystanie oryginalnych fragmentów omawianych tekstów, np. Szekspira, Goethego, Dostojewskiego w oddziale o rozszerzeniu z języków obcych,
- projektowanie poszczególnych rozdziałów do podręcznika multimedialnego za pomocą narzędzi www.scholaris.pl,
- tworzenie prezentacji multimedialnych za pomocą programów PowerPoint lub Prezi,
- wykład – metodę wykładu trzeba stosować na poziomie ponadgimnazjalnym, ponieważ jest to etap przygotowujący do kształcenia na uczelniach wyższych, na których wykład jest jedną z najczęstszych form kształcenia. Wykład uczy poza tym efektywnego słuchania. Aby wykład przynosił jak najwięcej korzyści, nauczyciel powinien stosować następujące techniki: przygotować karty pracy, które uczniowie będą uzupełniać w trakcie słuchania; sformułować pytania (najlepiej zapisać na tablicy), na które uczniowie powinni po wykładzie odpowiedzieć; na początku wykładu wskazać najważniejsze problemy,
- streszczanie – uczniowie nie tylko streszczają tekst, ale na kolejnej lekcji lub w domu streszczają streszczenie. Ćwiczenie to uczy zwięzłości.

Sposoby osiągania celów kształcenia i wychowania w pracy z uczniem zdolnym

Od nauczyciela wymaga się wyobraźni pedagogicznej, czyli patrzenia na uczniów w sposób panoramiczny¹⁵.

W przypadku pracy z uczniem zdolnym nauczyciel powinien opracować Plan Działań Wspierających (PDW) dostosowany do potrzeb, zainteresowań i możliwości uczniów¹⁶. W procesie edukacyjnym nauczyciel powinien podejmować wybrane działania:

¹⁵ Taraszkiewicz M., *Współpraca szkoły i rodziców na rzecz dziecka zdolnego*, „Trendy. Uczenie się w XXI w. Internetowe czasopismo edukacyjne” 2011, nr 3. Publikacja dostępna na stronie: <http://www.trendy.ore.edu.pl/articles/view/204>.

¹⁶ M. Jabłonowska, J. Łukasiewicz-Wieleba, *Model pracy z uczniem szczególnie uzdolnionym*, [w:] *Podniesienie efektywności kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Materiały szkoleniowe*, cz. II, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 2010, s. 251-283.

- stosować zróżnicowane metody dydaktyczne, a szczególnie metodę projektu i metody aktywizujące (np. metoda sześciu kapeluszy E. de Bono, burza mózgów), dyskusje (dyskusja punktowana, debata oksfordzka),
- wprowadzić trening twórczości,
- stosować metody przekładu intersemiotycznego,
- stosować metody waloryzacyjne, eksponujące, zarówno ekspresyjne (inscenizacja, symulacja, drama), jak i impresyjne (udział w wystawach, spotkaniach z twórcami),
- zapoznawać uczniów z technikami szybkiego uczenia się (techniki szybkiego czytania, mnemotechniki),
- organizować dodatkowe zajęcia zgodnie z zainteresowaniami uczniów,
- wykorzystywać technologię informacyjną, np. poprzez stworzenie tematycznej strony internetowej, pisanie blogów.

Sposoby osiągania celów kształcenia i wychowania w pracy z uczniem, u którego zdiagnozowano trudności w czytaniu i pisaniu oraz inne trudności w różnych sytuacjach edukacyjnych

W przypadku zdiagnozowania (za pomocą wywiadu, obserwacji, analizy wytworów, kwestionariusza¹⁷) trudności w czytaniu i pisaniu oraz innych trudności w różnych sytuacjach edukacyjnych, takich jak:

- wolne tempo czytania, trudności ze zrozumieniem i zapamiętaniem treści,
- niechęć do czytania długich tekstów i grubych książek,
- nieprawidłowa pisownia – błędy ortograficzne pomimo znajomości zasad pisowni, pismo fonetyczne,
- opuszczanie liter, dodawanie, przestawianie,
- trudności z organizacją tekstu (pisanie wypracowań), stylistyka, interpunkcja,
- błędy gramatyczne,
- trudne odręczne pismo¹⁸,

¹⁷ Przykładowy kwestionariusz objawów dysleksji u uczniów szkoły ponadgimnazjalnej oraz przegląd metod diagnostycznych zob. R. Czabaj, *Rozpoznanie i wspomaganie uczniów ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się czytania i pisania klas IV-VI, gimnazjum i szkoły ponadgimnazjalnej*, [w:] *Podniesienie efektywności kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Materiały szkoleniowe*, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 2010, s. 266-273.

- trudności w posługiwaniu się słownikami, encyklopediami wynikające m.in. z deficytów pamięci sekwencyjnej,
- trudności w analizowaniu tekstów (wskazywaniu elementów konstrukcyjnych tekstów, we wskazywaniu znaków składniowej organizacji tekstu, wskazywaniu znaków nacechowania emocjonalnego, wskazywaniu znaków stylistycznych),
- trudności w tworzeniu i ocenie poprawności własnych tekstów (wypowiedzi uproszczone lub zbyt rozbudowane, brak poprawnej struktury tekstu, logicznej spójności, chaos treści, trudności w doborze argumentów, hierarchizacji treści, nieproporcjonalności przykładów, powtarzanie treści, niepotrzebne powroty do już zakończonych wątków),
- trudności w wypowiadaniu się i dyskusji (planowaniu kompozycji wypowiedzi, doborze argumentów i przykładów, hierarchizacji informacji),
- trudności w notowaniu, streszczaniu z powodu niepewności co do poprawnej formy zapisu, słabej pamięci bezpośredniej, braku selektywności informacji, wolnego tempa czytania, nieczytelności pisma¹⁹,

nauczyciel powinien podejmować wybrane działania:

- organizować grupowe zajęcia, podczas których w formie np. gier towarzyskich będą wykonywać dodatkowe ćwiczenia korekcyjno-kompensacyjne,
- zachęcać, aby uczniowie na marginesach książek robili notatki, pisali uwagi i komentarze,
- wymagać, aby w analizowanym tekście uczniowie podkreślali kluczowe słowa, wyjaśniali słowa trudne i nieznane, rysowali linie, pętle łączące słowa, zdania, akapity lub wydzielające całościowe treści,
- zachęcać do używania długopisów, markerów o różnych kolorach,
- w analizie tekstu wymagać punktowania, zaznaczania kolejności, sekwencji wydarzeń – cyframi,
- uczyć stosowania schematów graficznych, np. map myśli, które ułatwiają uwzględnienie relacji między informacjami,
- stosować schematy graficzne,
- w trakcie analizy tekstów literackich wykorzystywać tzw. książki mówione (audiobooki), aby uczniowie mogli jednocześnie słuchać i czytać tekst,
- zadać uczniom przygotowanie się w domu do głośnego odczytania tekstu podczas lekcji,

¹⁸ M. Bogdanowicz, A. Borkowska, *Model rozpoznawania specyficznych trudności w czytaniu i pisaniu*, [w:] *Podniesienie efektywności kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Materiały szkoleniowe*, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 2010, s. 114.

¹⁹ Ibidem, s. 117.

- stosować technikę „Dyktando w 10-punktach”,
- dostosować wymagania do możliwości uczniów z dysortografią,
- kontynuować ćwiczenia ortograficzne²⁰,
- stosować ćwiczenia usprawniające uwagę, procesy percepcyjno-motoryczne oraz integracyjne, przestrzenne i pamięciowe,
- stosować mnemotechniki w utrwalaniu wyrazów, których pisownia jest trudna,
- stosować gry w formie kart lub komputerowe utrwalające pisownię trudnych wyrazów,
- wyrobić w uczniach nawyk sprawdzania pisowni w słownikach oraz używania korektora pisma w komputerowych programach edytorskich²¹.

²⁰ Nauczyciel może wykorzystać program terapeutyczny „Ortografitti”.

²¹ M. Bogdanowicz, A. Borkowska, *Model rozpoznawania specyficznych trudności w czytaniu i pisaniu*, op. cit., s. 143-146.

Propozycje kryteriów oceny i metod sprawdzania osiągnięć ucznia

Zaproponowany w programie *Spotkanie* sposób oceny uczniów realizuje wymienione w przepisach prawa **cele oceniania**, a więc systematyczne informowanie ucznia, rodziców (prawnych opiekunów) o poziomie osiągnięć edukacyjnych i postępach w tym zakresie, informowanie o trudnościach w uczeniu się oraz szczególnych uzdolnieniach. Dzięki ocenie uczeń powinien samodzielnie zaplanować własny rozwój. Ocena ma również motywować go do dalszych postępów. Ocenianie uczniów **umożliwia nauczycielowi doskonalenie organizacji i metod pracy dydaktyczno-wychowawczej**.

Należy pamiętać, iż na języku polskim ocenianiu podlegają osiągnięcia edukacyjne ucznia. Ocenianie osiągnięć edukacyjnych ucznia polega na rozpoznawaniu przez nauczyciela poziomu i postępów w opanowaniu przez ucznia wiadomości i umiejętności w stosunku do wymagań edukacyjnych wynikających z podstawy programowej i **realizowanego programu nauczania uwzględniającego** tę podstawę.

Ocenianie w programie *Spotkanie*, uwzględniając zapisy prawa oświatowego, obejmuje:

- sformułowanie wymagań edukacyjnych niezbędnych do uzyskania poszczególnych śródrocznych i rocznych ocen klasyfikacyjnych,
- ocenianie bieżące,
- ustalanie śródrocznych i rocznych ocen klasyfikacyjnych.

Nauczyciel języka polskiego na początku każdego roku szkolnego informuje uczniów oraz ich rodziców (prawnych opiekunów) o:

- wymaganiach edukacyjnych niezbędnych do uzyskania poszczególnych śródrocznych i rocznych ocen klasyfikacyjnych, wynikających z realizowanego przez siebie programu nauczania,
- sposobach sprawdzania osiągnięć edukacyjnych uczniów.

Wymagania edukacyjne niezbędne do uzyskania poszczególnych śródrocznych i rocznych ocen klasyfikacyjnych i ustalanie śródrocznych i rocznych ocen klasyfikacyjnych

Nauczyciel w każdej klasie, na podstawie **wiedzy i umiejętności** określonych w podstawie programowej i zaprezentowanych w programie *Spotkanie*, przedstawia wymagania niezbędne do uzyskania poszczególnych ocen klasyfikacyjnych.

Ustalając, które wiadomości i umiejętności są niezbędne do uzyskania poszczególnych ocen, nauczyciel stosuje kryteria, np.: łatwość opanowania, wartość kształcącą, niezbędność wewnątrzprzedmiotową, niezbędność międzyprzedmiotową, użyteczność.

Ocenę 1 (niedostateczny) otrzymuje uczeń, który nie opanował wymagań (wiadomości i umiejętności) na ocenę dopuszczającą, ocenę 6 (celujący) otrzymuje uczeń, który w pełni opanował wymagania programowe określone przez nauczyciela dla poszczególnych klas. Ocenę celującą otrzymuje także laureat i finalista olimpiady przedmiotowej.

Należy pamiętać, że nauczyciel jest obowiązany, na podstawie opinii poradni psychologiczno-pedagogicznej, dostosować wymagania edukacyjne do indywidualnych potrzeb psychofizycznych i edukacyjnych ucznia, u którego stwierdzono zaburzenia i odchylenia rozwojowe lub specyficzne trudności w uczeniu się, uniemożliwiające sprostanie tym wymaganiom.

Ustalenie śródrocznych i rocznych ocen klasyfikacyjnych wynika z oceniania bieżącego.

W ocenianiu należy przyjąć skalę określoną w statucie szkoły. Zaleca się tradycyjną skalę stopni szkolnych wyrażonych za pomocą cyfr:

- dla wymagań podstawowych: 2 (dopuszczający), 3 (dostateczny),
- dla wymagań ponadpodstawowych: 4 (dobry), 5 (bardzo dobry), 6 (celujący).

Sposoby sprawdzania osiągnięć edukacyjnych uczniów

Nauczyciel stwarza uczniom możliwość zaprezentowania swojej wiedzy i umiejętności poprzez różne formy: ustnie, pisemnie, praktycznie.

Nauczyciel sprawdza osiągnięcia edukacyjne ucznia poprzez:

- obowiązkowo dla wszystkich uczniów: pisemną i ustną analizę i interpretację tekstów, wypracowania uczniowskie (krótkie i dłuższe formy wypowiedzi), redagowanie planów wypowiedzi ustnych i pisemnych, udział w dyskusjach klasowych, testy i sprawdziany, dłuższe wypowiedzi ustne na dany temat, prezentacje multimedialne, recytacje, zadania domowe, notatki, różnorodne ćwiczenia wykonywane w czasie lekcji (np. językowe, ortograficzne, interpunkcyjne, skracanie tekstu, odtwarzanie cudzej myśli, streszczanie),

- dodatkowo dla „chętnych” uczniów osiągnięcia edukacyjne są sprawdzane poprzez: zadania wykonane metodą LdL, projekt i jego prezentację, stworzenie strony internetowej poświęconej jakiemuś zagadnieniu, wystąpienie publiczne, portfolio, e-portfolio, przygotowanie spektaklu, zredagowanie np. gazetki, albumu.

Ocenianie bieżące

Zaproponowane ocenianie bieżące korzysta z propozycji ukształtowanej w tzw. ocenianiu kształtującym, ma bowiem być dla ucznia informacją zwrotną, która pomaga mu się uczyć, informuje o tym, co już potrafi robić dobrze, co ma poprawić i daje wskazówki, jak dalej pracować. Takie ocenianie sprzyja uczeniu się, wypracowaniu własnej strategii przynoszącej efekty. Jeżeli chcemy sprawić, żeby nasz uczeń był odpowiedzialny, to powinniśmy kształcić umiejętność samooceny, podejmowania decyzji o własnym rozwoju.

W komentarzu, który nauczyciel kieruje do ucznia, zgodnie z nauczaniem kształtującym, powinny znaleźć się 4 elementy:

- wyszczególnienie i docenienie dobrych elementów pracy ucznia (++),
- odnotowanie tego, co wymaga poprawienia lub dodatkowej pracy ze strony ucznia (-),
- wskazówki, w jaki sposób uczeń powinien poprawić pracę (Δ),
- wskazówki do dalszej pracy ucznia ($\uparrow$)²².

Zgodnie z ocenianiem kształtującym uczeń powinien przed napisaniem pracy otrzymać od nauczyciela kryteria i wymagania.

W ocenianiu pisemnych i ustnych wypowiedzi ucznia należy stosować ocenianie kryterialne. Uczniowie powinni znać kryteria oceny poszczególnych form wypowiedzi. W opracowaniu kryteriów nauczyciel może się wzorować na schemacie opracowanym do poprawy egzaminów maturalnych. Dlatego też przy pracach pisemnych ocenia się punktowo: rozwinięcie tematu, kompozycję, styl, język, zapis, szczególne walory pracy. Podczas oceny wypowiedzi ustnych: realizację tematu, kompozycję wypowiedzi, rozmowę, język.

²² D. Sterna, *Ocenianie kształtujące w praktyce*, CEO, Warszawa 2008, s. 96.

Ewaluacja programu *Spotkanie*

W celu ewaluacji programu stosuje się model *action research*, którego celem jest ulepszanie wprowadzanych metod pracy. Spiralny charakter tego modelu ewaluacji sprzyja nieustannemu doskonaleniu procesu edukacyjnego. Każdy cykl składa się z 4 faz: planowanie pracy, realizacja planu, obserwacja, refleksja.

W cykl ewaluacji warto włączyć uczniów poprzez pytania typu: „Co sądzisz na temat kryteriów oceny? Czego nauczyłeś się w trakcie wykonywania zadania? Co mógłbyś zrobić, żeby następnym razem lepiej wykonać zadanie?”²³.

Chcąc zaplanować ewaluację programu, nauczyciel powinien wziąć pod uwagę: przydatność ewaluacji, wykonalność ewaluacji, etyczność realizacji badania, poprawność metodologiczną²⁴, określić kryteria ewaluacji (skuteczność, efektywność, użyteczność, trafność i trwałość)²⁵. Pozwoli to na prawidłowy dobór narzędzi ewaluacji.

²³ H. Mizerek, *Dyskretny urok ewaluacji*, [w:] *Ewaluacja w nadzorze pedagogicznym. Konteksty*, red. G. Mazurkiewicz, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010, s. 50-51.

²⁴ B. Ciężka, *Stanąć mocno na nogach, czyli jak przygotować ewaluację w pięciu krokach*, [w:] *Ewaluacja w nadzorze pedagogicznym. Konteksty*, op. cit., s.56.

²⁵ Ibidem, s. 59-60.

Bibliografia

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviens. Studia ad Didacticam Litterarum Polonarum at Linguae Polonae Pertinetia II, pod red. M. Jędrychowskiej, D. Łazarskiej, E. Mikoś, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2010.

Bartmiński J., *Językowe podstawy obrazu świata*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2006.

Black P., Harrison Ch., Lee C., Marshall B., Wiliam D., *Jak oceniać, aby uczyć?*, CEO, Warszawa 2006.

Bortnowski S., *Przewodnik po sztuce uczenia literatury*, Wydawnictwo STENTOR, Warszawa.

Bortnowski S., *Warsztaty dziennikarskie*, STENTOR, Warszawa 1999.

Bortnowski S., *Zdziwienia polonistyczne, czyli o sztuce na lekcjach polskiego*, Wydawnictwo STENTOR, Warszawa 2003.

Buehl D., *Strategie aktywnego nauczania, czyli jak efektywnie nauczać i uczyć się skutecznie*, red. W. Bednarkowa, tłum. B. Piątek, Wydawnictwo Edukacyjne, Kraków 2004.

Charles R., Terry R., *NLP dla nauczycieli. Szkoła efektywnego nauczania*, Wydawnictwo HELION, Gliwice 2010.

Covey S. R., *7 nawyków skutecznego działania*, tłum. I. Majewska-Opiełka, Wydawnictwo REBIS, Poznań 2007.

Doskonalenie warsztatu nauczyciela polonisty, red. A. Janus-Sitarz, UNIVERSITAS, Kraków 20

E-polonistyka, pod red. A. Dziak, S. J. Żurka, Wydawnictwo KUL, Lublin 2009.
Publikacja dostępna na stronie: <http://www.kul.pl/files/154/e-polonistyka.pdf>

Ewaluacja w nadzorze pedagogicznym. Konteksty, red. G. Mazurkiewicz, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010.

Harmin M., *Duch klasy. Jak motywować uczniów do nauki?*, CEO, Warszawa 2008.

Hojnacki L., *Jak technologie informacyjne i komunikacyjne mogą wspomagać uczniów zdolnych*, „Trendy. Uczenie się w XXI w. Internetowe czasopismo edukacyjne” 2011, nr 1. Publikacja dostępna na stronie: <http://www.trendy.ore.edu.pl/articles/view/191>.

Jasiński A., *Organizacja pracy szkół od 1 września 2012. Materiały dla dyrektorów szkół*, ORE, Warszawa 2011. Publikacja dostępna na stronie: http://www.ore.edu.pl/index.php?option=com_phocadownload&view=category&id=46:szkolne-plany-nauczania&Itemid=992#

Jedliński R., *Między miłosierdziem a globalizacją. Aksjologiczne przestrzenie edukacji polonistycznej*, Kraków 2010.

Jędrychowska M., *Najpierw człowiek. Szkolna edukacja kulturowo-literacka a problem kształcenia dydaktycznego polonistów. Refleksja teleologiczna*, Wydawnictwo Edukacyjne, Kraków 1998.

Jędrychowska M., Kłakówna Z.A., Kołodziej P., Martyniuk W., Mrazek H., Potaś M., Steczko I., Szudek E., Waligóra J., „*To lubię*”. Program nauczania języka w klasach I-III liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum, Wydawnictwo Edukacyjne, Kraków 2002.

Jędrychowska M., *Szkic do pejzażu aksjologicznego: z problemów dydaktyki literatury*, Kraków 2010.

Kłakówna Z.A., Kołodziej P., Waligóra J., *Pakt dla szkoły. Zarys koncepcji kształcenia ogólnego. Zaproszenie do dyskusji*, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Gdańsk 2011.

Kłoczowski J. A., *Filozofia dialogu*, Wydawnictwo W drodze, Poznań 2005.

Kołcz B., Kowalikowa J., Żydek-Bednarczyk U., *Barwy epok. Program nauczania języka polskiego w liceum ogólnokształcącym, liceum profilowanym i technikum*, WSiP, Warszawa 2002.

Kołodziejczyk W., Polak M., *Jak będzie zmieniać się edukacja? Wyzwania dla polskiej szkoły i ucznia*, Instytut Obywatelski, Warszawa 2011. Publikacja dostępna na stronie: http://www.institutobywatelski.pl/wp-content/uploads/2011/11/edukacja_kolodziejczyk-polak_internet.pdf.

Komorowska H., *Metodyka nauczania języków obcych*, Warszawa 1999.

Komorowska H., *O programach prawie wszystko*, WSiP, Warszawa 1999.

Kosyra-Cieśla T., Biedrzycki K., Marciszek T., Załazińska A., „*Jest tyle do powiedzenia!*”. Program nauczania. Język polski. Gimnazjum, Wydawnictwo Piotra Marciszuka STENTOR, Warszawa 2010.

Mikina A., Zając B., *Metoda projektów w gimnazjum. Poradnik dla nauczycieli i dyrektorów gimnazjów*, ORE, Warszawa 2010. Publikacja dostępna na stronie: http://www.ore.edu.pl/index.php?option=com_phocadownload&view=category&id=50:ze-staw-publikacji&Itemid=992

Mobilna edukacja. M-learning, czyli (r)ewolucja w nauczaniu, Think Global, Warszawa 2011. Publikacja dostępna na stronie: <http://edustyle.pl/mobilna-edukacja>

Myrdzik B., *Zrozumieć siebie i świat. Szkice i studia o edukacji polonistycznej*, Lublin 2006.

Nowe wyzwania dla polonisty. Metodyka-Pomiar-Ewaluacja, red. B. Myrdzik, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2002.

Nowoczesność i tradycja w kształceniu literackim. Podręcznik do ćwiczeń z metodyki języka polskiego, pod red. B. Myrdzik, Wydawnictwo Uniwersytetu M. Curie-Skłodowskiej, Lublin 2000.

Pilch A., *Kierunki interpretacji tekstu poetyckiego. Literaturoznawstwo i dydaktyka*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2003.

Podniesienie efektywności kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Materiały dla nauczycieli, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 2010.

Podniesienie efektywności kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Materiały szkoleniowe, cz. I, cz. II, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 2010.

Podstawa programowa z komentarzami, tom 2, *Język polski w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum*. Publikacja dostępna na stronie: http://www.reformaprogramowa.men.gov.pl/images/Podstawa_programowa/men_tom_2.pdf.

Polonista w szkole. Podstawy kształcenia nauczyciela polonisty, red. A. Janus-Sitarz, Wydawnictwo UNIVERSITAS, Kraków 2004.

Przygotowanie ucznia do odbioru różnych tekstów kultury, red. A. Janus-Sitarz, Wydawnictwo UNIVERSITAS, Kraków 2004.

Rose C., Nicholl M.J., *Ucz się szybciej, na miarę XXI wieku. Sześciostopniowy plan obudzenia twojego mistrzowskiego umysłu*, Oficyna Wydawnicza LOGOS, Warszawa 2003.

Sterna D., *Ocenianie kształtujące w praktyce*, CEO, Warszawa 2008.

Strzemieczny J., *Jak organizować i prowadzić gimnazjalne projekty edukacyjne. Poradnik dla dyrektorów, szkolnych organizatorów i nauczycieli opiekunów*, ORE, Warszawa 2010.

Publikacja dostępna na stronie:
http://www.ore.edu.pl/index.php?option=com_phocadownload&view=category&id=50:ze-staw-publicacji&Itemid=992.

Szkolne spotkania z literaturą, red. A. Janus-Sitarz, Kraków 2007.

Sztuka nauczania. Czynności nauczyciela. Podręcznik akademicki, red. K. Kruszewski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.

Sztuka nauczania. Szkoła. Podręcznik akademicki, red. K. Konarzewski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.

Taraszkiewicz M., Rose C., *Atlas efektywnego uczenia (się) nie tylko dla nauczycieli*, cz. 1, Transfer Learning, Warszawa 2006.

Taraszkiewicz M., *Współpraca szkoły i rodziców na rzecz dziecka zdolnego*, „Trendy. Uczenie się w XXI w. Internetowe czasopismo edukacyjne” 2011, nr 3. Publikacja dostępna na stronie: <http://www.trendy.ore.edu.pl/articles/view/204>.

Tischner J., *Filozofia dramatu*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2006.

Uryga Z., *Godziny polskiego*, PWN, Warszawa-Kraków 1996.

Wartościowanie a edukacja polonistyczna, red. A. Janus-Sitarz, Wydawnictwo UNIVERSITAS, Kraków 2008.

Wasiołka S., *Media w edukacji – czemu warto się przyjrzeć*, „Trendy. Uczenie się w XXI w. Internetowe czasopismo edukacyjne” 2011, nr 3. Publikacja dostępna na stronie: <http://www.trendy.ore.edu.pl/articles/view/205>.

Wiązanie kształcenia językowego z literacko-kulturowym w gimnazjach i liceach, pod red. Z. Urygi, R. Jedlińskiego, M. Sienko, Kraków 2007.

Wisła M., *Uczenie się poprzez nauczanie – metoda LdL nowym trendem w nauczaniu*, „Trendy. Uczenie się w XXI w. Internetowe czasopismo edukacyjne” 2011, nr 4. Publikacja dostępna na stronie: <http://www.trendy.ore.edu.pl/articles/view/208>.

Z uczniem pośrodku. Podmiotowa dydaktyka literatury, języka, kultury, red. Z. Budrewicz, M. Jędrychowska, Kraków 1999.